

„mert semmi sem ott van, ahol van”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. EVFOLYAM 2012. 18. (608.) SZÁM — SZEPTEMBER 25.

ára 2 lej

Rodostó, Kós Károly rajza

MARKÓ BÉLA

Balázs képeslapot vásárolt Rodostóban

Megyünk elérzékenyülni árkon-bokron,
vagy legalábbis árkokkal-bokrokkal szegélyezett
szűk utcákon visz a GPS az emlékházhoz,
amely éppen ott van, ahol van,
és éppen olyan jól beszél magyarul a török múzeumőr,
mint ahogy mesélték az ismerőseink,
akik azt is tudták, hog Alinak hívják
a rokonszenves, szikár törököt,
de én nem szeretem alizni,
sőt, lealizni a múzeumőröket,
ezt a miénket sem, aki ott ült a számítógép előtt,
és foszforeszkált az arcán a képernyő visszfénye,
de egyébként senki sem volt
az egykori étkezőházban,
sem Rákóczi, sem Mikes,
úgy értem, hogy nem csordult ki a könnyünk,
pedig tényleg ott csillogott nem messze a Márvány-tenger,
és elmondta nekünk ez az Alinak nem nevezhető Ali,
hogy valójában csak két eredeti
darab van az épületben,
az egyik a konyhában a kerek kút,
leány-deréknyi kő-kávéval,
a másik pedig az illemhely
márványból faragott csészéje,
ha egyáltalán ez a neve
ennek a guggolós alkalmatosságnak,
vagyis tulajdonképpen az maradt meg
háromszáz évvel ezelőttről,
ahol feljött a víz, s ahol lement,
a mindennapi kezdet és a mindennapi vég,
de ami a kettő között volt, már régen nem fontos,
azt hiszem, rossz helyen kerestük ezeket az embereket,
és ma már érthetetlen is az egész,
hiszen estére hazaértünk Bukarestbe,
hazaértünk? ez csak egy kérdés,
pillanatnyi megtorpanás,
de ebben sincs igazi ellágyulás vagy meghatottság,
mert semmi sem ott van, ahol van.

- Kántor Lajos tanulmánya
Lászlóffy Aladárról
- Limerick-csütörtök: Egyed Emese,
Fekete Vince, Farkas Wellmann
Endre, Karácsonyi Zsolt, László
Noémi, Lövétei Lázár László és
Szálinger Balázs limerickjei
- A NAGY KILOMETRIK

**OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!**

Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

18

KÁNTOR LAJOS

Golyószórásban, repülő szőnyegen Tordáról, két (több) közelítésben

1937. május 18., Torda.

A lexikoni ridegségű születés-adat-lással szembe (melléje) sok Lászlóffy-szöveg állítható. Például a *Születésnap* című prózaversből: „Testem a kor lel-tári tárgya. S bármelyik kort válasz-tottam volna búvóhelyül vagy leshe-lyül, egyforma veszélyben forogtunk volna végig.” Ugyanez, hosszabban (ugyanott), zenei aláfestéssel: „Amit egykor tudtam már, gondoltam a vi-lágról – mint régi lakcím vár valahol, várja ezeket a pillanatok, ahogy kö-vetkeznek. Különös az, hogy nemcsak engem, az egészet küldték valaho-vá 1937 előtti valóságok és hangula-tok. Persze nekem most is, mindig az *akkor* van, hogy engedhetné ezt szí-vesen a *most*. Igazi szülőföldünk egy kor. Esős májusi délután, nyitott ab-lakkal, s Vivaldi, mintha sosem múl-na el az élet, miközben minden ele-me kiált, hogy kötelező korokból való, különböző korokból, hogy egyiknek el kellett múlnia azért, hogy a má-sik sorra kerülhessen.” Hasonló le-begtetéssel, mégis konkrétabban, a Mamának (a nagymamának) ajánlott regényben, a *Papírrepülőben* (1973): „Bizony, mama, ülnék veled egyrészt délelőttöket és fognám a kezéd, két kicsi eres, dolgos kezéd, amit örökre úgy leszorítottál magad mellé akkor éjjel. Nem tudnám semmihez hasonlí-tani ezt a fájdalmat, semmilyen ana-lógia nem enyhíti. Ez csak egyszer van és saját, ilyen nem volt még a vi-lágegyetem történetében, a föld törté-netében, Európa történetében, a ma-gyarok történetében, az én életemben. Vár voltam a magam korából. Most kezdek romosodni. Virágvasárnapok, gyöngyvirágos reggelek nőnek be térdig, copfos kislányok szerelme. Másokkal megszerettethetem a gyer-mekkorom? Ujra sem élhetem fájda-lom nélkül a hangulatait, soha töb-bé. Pedig egyetlen közérzet hiányzik azóta a napjaimból: a teljesség tuda-ta még egy pillanatra. Hogy visszasé-táljak, elvánszorogjak valahogy még a régi szülőházig, haza, s csak én le-gyek veszélyben, én, én, én.”

Él-e még valaki, aki meg tud-ná mondani, hogy ezt a szülőházat, a Lászlóffy Aladárét milyen távol-ság választja el Székely János szintén tordai szülői házatól? Nem tudhatom. Ennél érdekesebb, jellemzőbb, hogy a nyolc évvel idősebb, hovatovább klasz-szikusnak számító költőtárs (aki 1940-től már Marosvásárhelyen élt, haláláig) miképpen emlékezik a saját gyermekkorára, a szülővárosra, „az

iparkodók kisvárosára”, ahol „mondá-sok és szentenciák (afféle nyelvi kli-sék) szabályozzák az élet valamennyi vonatkozását”. Ezzel a szentenciával vezeti be súlyosan frusztrációs „visz-szaemlékezését” Székely az öthóna-pos csecsemőt ért bántalmazásra: a keservesen síró kisgyerek kiváltotta „düh tetőfokán” az apa és a szembe-szegülő nagymama viaskodik; a „kötél-húzásnak” az áldozata a megszeppenő csecsemő, akit végül is nem szakítá-nak ketté, s a „szégyenletes összeom-lásból” apa és nagymama feltápászko-dik – marad viszont a költőnek ez az emléke... Meg egy olyan is, valamivel későbből, hogy bemászik a megfelelő guanóréteggel rendelkező tyúkketre-cükbe, ahol csak magzatülésben tud elhelyezkedni („Úgy sejtettem, olyas-mit éreztem akkor, hogy nem először vagyok ebben a pózban”). Az 1977-ből (*A mítosz értelme* című esszékö-tetből) idézhető, visszavetített pszi-chológiai értelmezés hamisítatlanul székelyjánosi: „Mélyen leszegett fő; magasan felhúzott térdek; önmagá-val igen nagy felületen érintkező test (a vele járó intenzív én-érzékeléssel); szűk, nagyon is szűk, de mondhatat-lanul otthonos térség; langyos nyuga-lom, csend és sötétség; ráadásul va-lamiféle szorongás, hogy sikerül-e valaha innét kijutnom, s mindenek-fölött a különös, sajgó kívánság, hogy nem is kellene kijutni soha – mindez egyetlen hatalmas érzelmörvény for-májában rontott rám abban a perc-ben.” S a múltidéző megtoldja mind-ezt a következő mondattal: „Ebből az emlékből élek én úgyszólván negy-venöt éve.”

A hosszan folytatható párhuzamok-nak – a vásárhelyi temetőben, illet-ve a Házsongárdban nyugvó két költő hajdani gyermekkor-ébresztésének – további keresése, sorolása helyett próbáljuk meg értelmezni a sajátossá-gokat a mélylélektani és a historikus szemlélet közötti alapvető különbsé-gek felől – ami talán Lászlóffy Aladár és Székely János kapcsolatát is meg-határozza. Nem a személyes viszony-ról van szó, hanem az irodalmi életen belül tapasztalt konfliktusaikról – ez ugyanis ellenőrizhető a korabeli köz-leményekben, mindenekelőtt a ma-rosvásárhelyi *Igaz Szó* versszerkesztőjévé lett Székely és a Farkas Dénes álnevet használó jegyzetíró szövege-iben. Főként a Forrás első nemzedé-ke, különösen pedig Lászlóffy Aladár költői indulásának éveire érvényes Székely János erős tartózkodása.

Visszagondolva arra, hogyan szed-te ízekre az *Igaz Szó Árkádia* rovata (aláírás nélküli, 1961. áprilisi „véle-ménynyilvánításban”) Lászlóffy nagy lélegzetű versét, *A hegedű húrjait* (a *Korunkban* közöltük, 1961 januárjá-ban, és bekerült a Forrás-kötetbe is), ízetlen „talalós kérdéseket” fogalmaz-va egy-egy költői képhez, verssorhoz: bizony elképzelhető, hogy a zűrzavar, a képzavar vádját hallhatnánk most mi is, kiprovokálva az elmarasztalást, amiért Lászlóffy Aladár pályáját „go-lyószórásban” véljük meghatározni, melléje téve a „repülőszőnyegen” játé-kát. Holott épp e földi és égi jelenség, keserű valóság és mese, helyhez-idő-höz kötöttség és föléje emelkedni aka-rás-tudás kettőssége mutatkozik már a tordai években, a rájuk emlékezés-ben.

Egészen másfajta (tordai) emlékek-ből élt Lászlóffy Aladár, mint amilyen-eket Székely János megidézett. Ismét a *Papírrepülőben* keresgélve, a szülői háztól a nagy történelmi pillanatokig feszítve ki a (kötél)pályát: „Ahogy az embernek fájni tud, biztosan a legfon-tosabb a család. Aztán jöhet akármi. Az érzékenységi sorrend ez. Tudom, már régen nem járok a bölcsesség ös-vényein, nem számít. Igenis így van, a társadalmat választja, aki nyug-talan, kicsinyes lélek, s a természe-tet, aki higgadt, és olyan nagyvonalú, hogy meg tud békülni az elmúlással is. Én nem fogok soha. Észrevétlen drámát éltem át gyermekkorom-ban, ölemben a Szabadságharc Képes Történetének második kötetével, az aradi vértanúk kivégzésének jelenlé-ténél kinyitva...” És: „Mindig minden családra hasonlítanak a történelem magánügyei.” Történelmet játszik a kisfiú: „Gyermekkoromban kiraktam az asztalon a régi családi képeket. Nem ismerhettem már mindnyájukat. Próbáltam összerakni őket kettesé-vel, szépet széppel, csúnyát a csúnyá-val, bajuszt a főkötőssel, aztán el-jutottam az ismerős arcokig, és kijött egy vélt leszármazási rend, melynek hegyén ott csüngtem én: a képem.”

És maga a regénycím, a címhez a magyarázat. „Kinn egy repülőgép zú-gása erősödik fel hirtelen, s elhúáz ala-csonyan, mert felhősödik a szürke dél-után. És olyan elképzelhető, ahogy hadi helyzetben egy ilyen berepülés-kor kéjesen veszi célba a virágzó fehér kerteket, piros kis házakat egy pilóta, s elégedett, mikor fellobban belőlük a tűz. Erre emlékezni kell, pontosan és fájdalmasan a technika berregő ár-nyékában. Folyton átrepülnek felet-tünk. Most verebek légikötelékei az égen. Aztán papírrepülők légitáma-dása fenyegeti az eget. Az izgágaság álmái a könyvtárakból mind papírre-

püloket hajtogatnának, évszázadokra visszamenőleg és évszázadokra előre.”

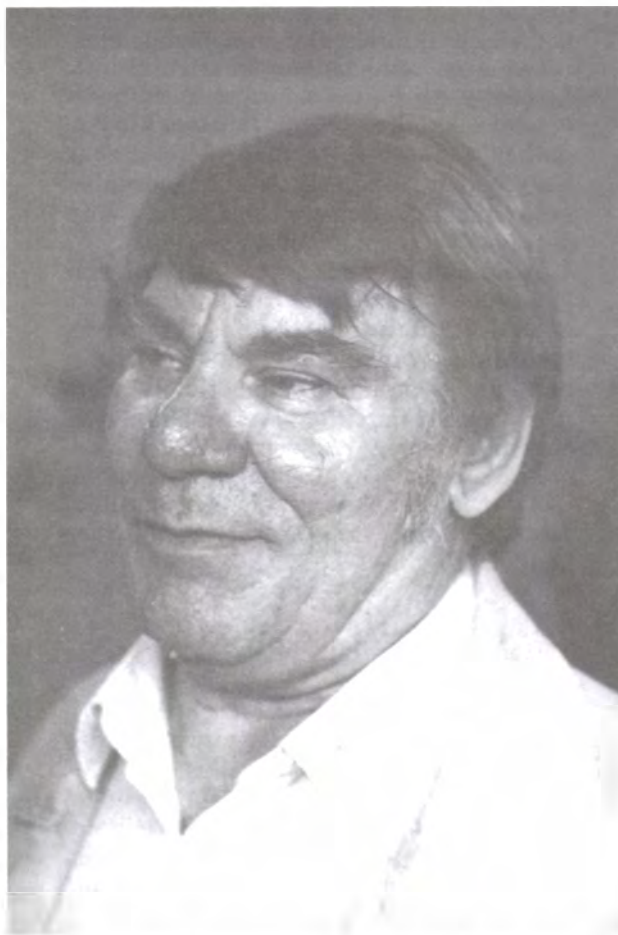
A könyvtárak Tordára, Torda múltjára vonatkozólag hihetetlenül gazdag anyagot kínálnak, a késői neolitikumtól a Rákóczi-szabadságharcig, a Wesselényi-házban született Jósika Miklósig, az 1849 júliusában családjától búcsúzó Petőfi Sándorig. A város, a közvetlen környék történetében szerepel az 1241-es mongol betörés, számos országgyűlés, ferences és pálos kolostor, gótikus, barokkosan átépített református templom, 1568-ból a vallási egyenjogúság meghirdetése. És persze a sóbányászat, a sósfürdők. Lászlóffy Aladár tehát rendkívüli örökséget kapott, vehetett magára.

Amit pedig már nem kellett régi följegyzésekből, képekből összeraknia: a második világháború Tordája. Ennek érzékletes, bőséges rajza egy másik regényben (az 1969-es *Héphaisztosztól* számítva a harmadikban), *Az ólomkatona hadifogságában* (1975) olvasható. Nyilván nem háborús regényt írt Lászlóffy, líra és epika, gyermek és felnőtt szemmel látott világ szétválaszthatatlanul keveredik, ahogy „...az öreg házak is elindulnak így este, egy-két csendes utcahossznyit sétálni, mielőtt újabb száz esztendőre visszaállnak a sorba. A házat keresem, a régi iskolaudvart, ahonnan segítettem kihordani egy ideges, helyi, őszi háború törmelékét. A legvilágabb világháború is közlőrl roppant helyi érdekű felfordulás, akár egy botránkozottat veszekedés a szomszédságban...” És a hang keményebbre vált. „Ezek a város sírkövei, ezek a szétrobbant házak. Hány belövést bír el egy városka, míg saját régészeti romjaivá nem válik? A mi pincénk erős, apám mondta. Mióta hazakerült, folyton a pincét rendezte, mint aki biztos benne, hogy a leköltözés reggelje elkerülhetetlenül közeledik. A csütörtöki nap folyamán négy légiriadó is volt.” Jönnek a részletek, a gyermek játékcso magja a valódi meneküléshez. Menekülők tragédiája. „Ezért volt jobb, hogy most már otthon nézünk szembe a háborúval. Aztán egy napon becsapódtak ez első tüzéségi lövedékek is. Elért tehát, és rajtunk feküdt, átdübörgött felettünk a világháború. Egészen más volt, mint ahogy hetekkel előre már jelenetként láttam magam előtt, akár le is tudtam volna rajzolni. A föld alá húzódó emberek között mégis állandóan közlekedtek a hírek, a közvetlen közeli borzalmak újságja. Ismerősök, a rokonok szerencsétlensége.”

Ilyen a regényszöveg, áttételesen láttató, noha személyessége megkér-

dőjelezhetetlen. Rendelkezésünkre áll viszont egy valóságos *Curriculum vitae*, „láttelel”, fejezetekre osztva. A *Gyermekek* alcím alatt az Aranyos parti szülővárostól a Kis-Szamos menti városba, Kolozsvárra vezetettünk:

„1937-ben születtem Tordán, Erdélyben, mely vidék még arra a négy háborús esztendőre sem került vissza, de a frontélményekből azért megkapta a részét. Ezek a külső történések is mélyen és korán meghatározták létemet, de titokzatos járatok jóvoltából valahol belül is nagyon hamar nagyon közel kerültem mindenhez. Különös hajlamom – előbb csak játék: megfigyelni és képzelegni – tenyészni kezdett: leírni, lerajzolni mindent, ami er-

re a célra megnyeri magas tetszése. Csakis ezt, legáldottabb képességgem kellett észrevenni és fejleszteni, elképzelhetetlenül tapintatosan. Apánk egészen zsenge korunkban megkísérelte azt is, hogy engem és öcsémet, Csabát, akivel ugyanannak a literatúrának ösvényét tapossuk öregedő fejjel, jóval az első elemi osztály előtt megismertessen az írás-olvasás, sőt az algebra titkaival. Mindegy, a dolgokból mikorra mi lett, a külső események, az iskolák szétlővése és újjáépítése, frontátvonulások fontoskodása sem akadályozta meg, lévén maga is pedagógus, hogy a meglehetősen tartósnak bizonyuló alapozást még holmi idegen nyelvi alapismeretek terén is elvégezze. Ennek ellenére kedvesen és kedélyesen provinciális lehetett mindenestől ez a közeg, amit már, az öt-

venes években csak harminc kilométerre, Kolozsvárra beköltözvén, máris érzékelnünk adatott. Akkoriban gyermekfejjel, mint a kicsi sáskának az ezer mérőföldök eleje, ez az első icipici ugrás elviselhetetlen megfeszüléssel és kimondhatatlan beteljesüléssel is járt.”

A „golyószórásban” első, háborús és háborút közvetlenül követő szakasza tehát lezárult. De nem a golyószórás. Az új város – a Tordánál nem kevésbé ősi Kolozsvár – akkor még jóval magyarább volt ugyan, mint a régebbtől román többségű szülőváros; egy fél évtizedig, 1956-ig kitartott a kolozsvári magyar többség. Kelet-Közép-Európa, benne Erdély, Románia (részben a Balkán tartozéka) azonban a sztálini politika nyomása alatt a proletár diktatúra korát élte, annak minden – az iskolát ugyan csak érintő – következményével. Ebben a társadalomban érte meg a felnőtt kort (bár csak később érhetett valóban felnőtté) az a nemzedék, amely az erdélyi magyar irodalomban a Forrás irodalomtörténeti gyűjtőnéven ismert Petőfi utca – XI. A és B

Apáczai egykori iskolájába érkezett, 1951-ben, de már nem a Farkas, hanem a Petőfi utcába. Három évvel az egyházi iskolák államosítása után azon a bizonyos nagykapun, amelyet *Az olvasó Apáczai* című versében emleget, nem léphetett át, a sétáló tanár urak pedig egészen másfajta ködökbe kerültek Kolozsváron (is).

Azok, akik a belvárosi református elemiben kezdtük az iskolát, és az első gimnáziumi osztályt még a Református Kollégiumban végeztük, nem voltunk elzárva a kollégium Farkas utcai régi épületétől, noha az osztályok zöme az új épületben tanult. A Petőfi utcára nyíló kapun jártunk be – ez sem volt kicsi, de csupán a gyalogos forgalmat bonyolította le. (A Szabók bástyája, ismertebb nevén a Bethlen bástya oldalánál jöhettek be az udvarra a szekerek, majd az autók.) A hagyományok valamennyire még éltek, a régi tanárok közül többen – részben már nyugdíjasként – tanítottak, az elemiben indult fiúk jelentős hányada a kollégiumban, illetve utódjában, a 2. számú Állami Magyar Fiúliceumban folytatta. Jóllehet mi, az „őshonosak” is kettéosztattunk, a párhuzamos A-ba és B-be, egy kicsit gyanakodva néztünk az „idegenekre” – akik például a piaristáktól kerültek át hozzánk (miután iskolájukból, átmenetileg, tanítóképzőt csinált az állami hivatatlóság) –, a távolabbról, pláne csak a harmadik ciklusra érkezett „jöve-

>>>>> folytatás a 3. oldalról

vény” igyekezhetett beilleszkedni, ahogy tudott. Lászlóffy Aladár a VIII. A-ba került, én végig a B-be jártam, eleinte csak a folyosón, szünetekben találkoztunk (a két osztály egymás mellett volt). A divatos kamaszjátékok közé tartozott az összesodort sálakkal verekedni. Aladár úgy emlékszem, mint a legfőbb harcosok egyikére, „áldozatainak” sérüléseiről viszont nincs tudomásom.

A középiskolai tanulásban mindenestre élen járt. Apáczai enciklopédiájának 20. századi megfelelőjére ugyan nemigen készítettek fel minket, tanulni azért volt mód. Ali valószínűleg már akkoriban hallotta, „milyen öreg fiatalok beszélnek hozzánk odaátrol”, elmondhatta hát (nyilván jóval később) az Apáczai Enciklopédiájában:

*Gyűjtjük tovább
a mindent. A mindent
jelen időben, a mindent
múlt időben, a mindent
minden időben.*

Másik (jobbik) Apáczai-versében pedig, Az olvasó Apáczaiában a nagykapu tágabb értelmet kap:

*Mindig a könyvig legalább,
könyvtől könyvig elgyalogol
valahogy az ember, a szív
megáll, az ember nem áll meg,
orcája verítékével emeli, beteszi
könyvek nagykapuját.*

Az az igazság, hogy a mi B osztályunk – bár tanulásban fölvevők a versenyt az A-val – iskolai viszonylatban a sporteredményeivel volt igazán kitűnő; atléta, tornász, súlyemelő, úszó és vízilabdás, kosárlabdázó, vívó országos szintre, ifjúsági (és felnőtt) válogatottságig vitte – ehhez képest az „A-s” futballozók, teniszezők nem annyira dicsekedhettek. Ali a heti két tornaórán a bukfenccel birkózott. Erdemi találkozásunknak így más terepen kellett megtörténnie.

Hosszú távon – és ez évtizedeket jelent – az iskolai kezdet nyomon követhető.

Az önképzőkört lehetne mindenekelőtt felidézni magyar irodalmat tanító tanárainkkal, Nagy Gézával, Jócsák Jánossal, Nagy Pállal, diáktársaink közül az egy évvel fölöttünk járó Veress Zoltánnal és Palocsay Zsigmonddal – sajnos azonban ezekből a havi összejövetelekből kevésre tudok visszaemlékezni. (Nemhogy öthónapos, de öt éves, sőt ötödikes koromra sem könnyű emlékezni – vagyis távol Székely Jánostól.) Arra már igen, hogy az utolsó évben – tizenegyedikesei voltunk – vers- és prózapályázatot írtak ki, s a beérkezett jelígis írások közül (Nagy Pál és a nekünk románt tanító Oláh Tibor véleményezése alapján) a költészeti első díjat Lászlóffy Aladárnak ítéltek (a későbbi Kalevala-fordító, nálunk kisebb Nagy Kálmán harmadik díjas lett), novellában

én kaptam az állítólag legjobbnak járó elismerést. Veress Zoltán és Palocsay meg az ő osztálytársuk, Bodor Ádám (tudtommal még nem lépett színre az önképzőkörben) már legalább egy éve (vagy kettő) nem volt iskolánk tanulója – börtönbe zárták őket kommunistaellenes tevékenységért, röpiratterjesztésért.

És itt el kell mondani a Veress Zoliékhoz kapcsolódó szomorú történet ránk nézve is szégyellni való mozzanatát. Ugyanis az iskolai IMSZ (Ifjús munkás Szövetség) vezetőségében – amelynek előzőleg éppen Veress Zoltán volt a titkára – mindketten már benne voltunk; az új büro kaptak az utasítást (a városi bizottságtól) Veressék kizárására. Ez nyilvános gyűlésen történt, természetesen ellenszavazat nélkül – és anélkül, hogy a kizárandók bűneit orrunkra kötötték volna. (Alig néhány évvel azelőtt többünknek, egykori kollégistáknak felrótták a pionírvezérek, iskolai instruktorok, amiért a Farkas utcai református templomban konfirmáltunk. Lászlóffy Ali ehhez a harcos, a vallástól el nem szakadtakat elmarasztaló kis csapathoz számított. Csupán feltételezem, hogy ebben része volt az apai mozgalmi múltnak. Egyetemista korunkban kezdett bekövetkezni a döntő változás.)

A huszadik érettségi találkozóra már lényegében összeérnek az emlékek – a kizárt iskolatársakkal is újrászövődtek (kevés kivétellel) a barátságok. 1974-ben Aladár valamiért nem tudott eljönni az osztályfőnöki órára és a bankettre; engem kért meg, hogy olvassam fel a köszöntő levelét. Megtettem – és szerencsére megőriztem a gépelt, kézzel aláírt szöveget. Mint „öreg csataló” szólal meg benne a költő:

Kedves tanáraink!

Kedves fiúk, drága testvéreim és barátaim a világ leghosszabb számtanórái és legvidámabb tornaórái nevében!

Rajtam kívül álló, de inkább örömdetesnek mondható okok miatt, még halálom előtt íme csak levélben mondhatok, mondok „jelent” azon a sorakozón, ahol most már örökre ott kell lennünk, amíg csak kettő is él a sorból; ezért megértéseket kérem, valamint igazolást a hiányzásra! Ha valamilyen tisztességesebb foglalkozást oszt ki a sors, most egy picurka termelt acélt, ércet vagy megmunkált fát, jól nevelt gyermeket küldhettem volna, hogy nevemben üzenetképpen szó nélkül felmutassák, mikor reám kerül a sor, ehelyett fogadjátok el mesterségem alapanyagát: a papírt, mely minden igyekezet és küszködés ellenére csak tökéletlenül közvetíti a hangot: a hangom, melyre bizonyára még emlékeztek, azok is, akiket sajnos csak évtizedenként látok viszont –, és még tökéletlenebbül közvetíti azt, amit általában érzésnek, költőibben: szívdobogásnak szoktak nevezni.

Azzal a vallomással kezdem, hogy családdal, baráttal, szülővárossal, minden szemből sokszor gyötör a lelkiismeret, hogy nem vagyok eleget, nem lehetek eleget velük; – hogyne éreznék ilyet, mikor rólunk van szó, akik a dolgok rend-

je folytán már csak ilyen ritka ünnepi alkalmakkor találkozunk és milyen rövid időre! Ez a rövid idő lenne az, melyben az egykori legkiválóbb és legfelejtethetlenebb XI. A és B osztály feltámad és él és iskolázik tovább? – Játéknak jó, valóságnak kevés volna, ha nem vigasztalhatna mindnyájunkat az a tudat, hogy jöhetnek ezernyi más, új, azóta szövődő szállal száz más közösséghez és színhelyhez is tartozunk már, mégis van, létezik, és semmilyen csengővel, záróvizsgálattal vagy történelmi naplementével fel nem oszlatható a mi osztáltságunk, fiú-mivoltunk, iskolát és hagyományt érintetlen egészben megőrző és megtartó összetartozásunk. Ezt én nagyon érzem és hiszem, szeretném elhiteni és éreztetni mindenkivel, aki nem érzi és tudja ilyen erősen – annak meggyőző erejénél fogva, hogy mindennapi munkám alapján állandóan az ember belsejében szerelek, emlékekkel és érzésekkel, fontos vagy fontosnak tűnő árnyalatokkal dolgozom, és igyekszem a mindennapi bátorságom, emberségem, kedvem és közérzetem erejében jól konzerválni az érzéseket és emlékeket, melyek nekem, neked, nekünk, mindnyájunknak nagyon fontos megtartó- és fűtő-anyagot jelentenek ebben a különösen érdekes, de próbára is tevő korban, melyhez képest másról, múltbeliről vagy jövőbeliről csak olvasnunk adatik.

Az emlékek azok, melyek végül is teszik az embert, jó és rossz, fontos, közös és személyes emlékek, melyhez házra, hazára, szülőföldre, iskolára és osztályra, minden feltétlen megőrizni valóra vonatkoznak és legalább olyan fontosak, mint egyéb megszerzett és megszerezhető tudás. Ezekért, mint a szeretteink halál poráért, mindig többet adna a szívünk, mint az ész bármilyen neandervölgyi letétét!

Ezek nevében kérem és üzenem, hogy tudjátok és mondjátok rólam is ma –, akkor is, mikor az egykori folyosókon kocogtok, hajdan oly virgonc öreg csatalovak, úszóból, kapusból, bajnokból és puskázóból lett mérnök-, tanár- és egyéb urak! – akkor is, mikor a Házsongárdba mentek majd ki a hiányzókhöz, immár örök betegekhez és hiányzóinkhoz! – és akkor is, mikor a poharakat töltitek gyönyörű szép részegen az idén osztályteremnek kinevezett vendéglőben! – szóval tudjátok és mondjátok rólam is, hogy jelen vagyok, hogy veletek vagyok, hogy nem tanultam azóta sem fontosabbat annál, amit együtt tanultunk meg egy szülőföld, egy nép, egy nemzetiség, egy múlt és egy jövő szolgálatára, és nem felejtitek, tehát én se felejték semmit soha, a százéves találkozógig sem.

Különben a jelszó a régi: „A XI. A és B talpig becsületes!”

Szeretettel és barátsággal
Lászlóffy Aladár
1974. május 12. vasárnap.

(folytatás következő számunkban)

EGYED EMESE

Másolat

(Dimény Nagy Ferenc)

Díszpecér volnék skatulyástól.
Nyugállomány – kukackodásból.
Történet, opera,
nyelvészet, litera:
Ez van, Teremtőm rosszul másol.

A virágárus leányról

(Süveg Noémi)

Merész leány, tüskébe oltott:
nyitott egy levendulaboltot!
Betula pendula,
Angustifolia –
a vevő maga Kara volt ott!

A papnő

(Erdélyi Tünde)

Keresztelek macskási vízzel –
halott szől bodonkúti ízzel,
ifjú pár engem vár,
betegek szája jár:
pörög az életem ezertízzel.

Arcviselő

(Zsigmond Andrea)

Deszkákról énekelt, sose táncolt,
rejtékéből a szív sose látszott;
pinus nigra és
prima inter parés!
Önmagának, jaj, nagyon hiányzott!

Aktualiter

(Lakatos Mihály)

Lakatos Misike sír-rí.
Újabban nincs kedve írni.
Nyíró is temetnők,
s elfogytak mind a nők!
Hamvaink a sors szertehinti.

Post molestam

(Székely Géza)

Az ebsont beforr, Székely Géza!
Az oskola visszavár, mész a
könykökhöz harcosan,

művészkedsz morcosan –
kettőt csapsz, máris kész a'!

FARKAS WELLMANN ENDRE

Enikő

Szenkovics Enikőnek

Drága jó kislány volt Enikő,
Mondták, hogy lelkjét enni kő,
testét nemkülönben,
mámoreban s örömben,
végül meg azt kérdé: neked mi kő?

Enikő

Szász Enikőnek

Enikő, mit tennél két sörért?
lennél-e bánatért, örömért
tenmagad, vagy ha nem,
magamnak partnerem
maradjak csülökért, körömért?

Zsuzsa

Selyem Zsuzsának

Van egy hölgy, hívjuk hát Zsuzsának,
nem mondta Istent sem urának,
betűből s szövegből
dózsól és nagybőjtől,
ne tartsd hát te sem őt furának!

Andi

Zsigmond Andreának

Hősnő volt vagy nem volt Andrea,
rég volt s tán nem is volt antréja,
mégis, most egyedül
velem, ha szemben ül,
nézem, hogy üres-e kondérja?

Annának, Pomázra

Annácska hévvel jár Pomázra,
nem futja lelkére zománcra,
kéretlen versemet
kérek, hogy ne vesd meg,
s ne lépjél kőre, se puhára!

FEKETE VINCE

Limericke

Limerickíró-verseny,
Bulgakov Kávéház, Kolozsvár,
2012. augusztus 16.

(Gáll Attilára)

Volt egyszer egy híres szerkesztő,
tsikótska költőket szerkesztő;
ám ha jött egy-egy vén,
ficfában verselvén,
aggocska költőket szerkeszt ő.

(Dimény Haszmann Orsolyára)

Volt egy hölgy, úgy hívták: Orsolya,
üres volt éppen a tarsolya;
minek itt tökölni,
gondolta, megtölti –
szétnézett, és egyet tapsola.

(Karácsonyi Noémire)

Volt egy hölgy, egy költő-feleség,
éhes volt, kéne hát eleség;
adtak egy darabka
kiflit, hogy harapna;
azt mondta: nem elég, fele, s még.

(Simon Tará-ra)

Volt egy kis, félèves szerecsen,
szemben ült, az asztal tetejen;
kürtösöm kezébe',
néztem a szemébe –
nagyapja lehetnék eiszen.

(Az ifjú Lakatos Mihályról)

Volt egy úr, egy híres lakatos,
leszerelt zárat és lakatot
a női szívekről;
nem vette foghegyről
a spinét, a némbert, a csajot.

KARÁCSONYI ZSOLT

Hat limerick

Volt egyszer egy kis hölgy: Andika,
hívták őt színházba, randira.
A randit törölték,
Hamletet megölték,
ezért már nem volt mit gyónnia.

Volt egyszer egy Mihály: Lakatos.
Egy napon lerúgta Lácátust.
Arról szólt prózája:
nem fért a Steauába,
ezért lett alapos kritikus.

Volt egyszer egy kis hölgy: Noémi,
lényegét nem lehet leírni.
De azért csak mégis,
lehull a lábvért is.
A lelke, tudjátok, fehér, mi?!!

Limerick és vidéke

Augusztus közepén, a tavalyi nagyszerű Szonettszerda után, az Erdélyi Magyar Írók Ligája a Kolozsvári Magyar Napokon Limerick-csütörtök elnevezésű, a Bulgakov Irodalmi Kávéházban megtartott rendezvényén kért fel költőket arra, hogy a tavalyi szonett-portréfestés után, ez alkalommal limerick-karikatúrákat írjanak a közönség soraiból előmerészkedő bátor jelentkezőkről. Lapunkban az ott született, néha egészen vitriolos tollal rajzolt „karikatúrákat” közöljük.

A szerk.

>>>>> folytatás a 5. oldalon

>>>> folytatás az 5. oldalról

Volt egy úr, Zágon, a fényképész,
szakmája elcsípett kérész lét.
Mindent lefotózott,
költőt és bohócot,
nem lelte értéke mértékét.

Volt egyszer egy kis hölgy: Zsófi,
nagy költőt próbált elfogni,
de a kis lakásba
nem jött csak Balázska,
aztán már nem volt mit szólni.

Volt egyszer egy költő: Zoltánka,
bebújt egy avangárd borkánba.
Önmagát szerette,
ezt írta versekbe.
Lényege nem fért a torkába.

LÁSZLÓ NOÉMI

Limerick-csütörtök

Volt egy úr, úgy hívták: Bálint.
Nem látta élőben Sztálint.
Járt mókus odvában,
Sosem járt Moszkvában,
Ám rövidnadrágja fájt.

Melinda lakhelye Monostor.
Nélküle tátong a kolostor.
Bármikor kérdezik,
Eljut a lényegig,
Legyen szó műről vagy dobozról.

Volt egy lány, úgy hívták: Zsófia.
Beszéde sosem volt szófia.
Legénye, látom,
Költő a gáton,
Nem csupán áldatlan kópia.

Zsuzsáról mindenki tudja:
Számokkal indult az útra.
Most máshol mászkál,
Adieu, Pascal!
Fejét a textusba fúrta.

Mosolygós barátunk, Zágon,
Nem tudja: hason vagy háton
Kellene ülnie,
Élnie, halnia
Útközben az elefánton.

Igaz, hogy Orsolya édes,
Egyesek szerint szeszélyes,
Am aki ismeri,
Tudja, hogy igazi
S alapvetően veszélyes.

Volt egy férj, úgy hívták: Árpád.
Folyton a Facebook-on ágált.
Vágta a képet,
Tette a szépet,
Bármí volt, sohasem hátrált.

Noémi Vulkánban született.
Ott látott először légeget.
Úgy döntött: táncol,
Elszédült párszor.
Vigyázz, ha mozogsz, mert méreget!

Noémi, céljaid kövesd,
Úgy, mint a homoki tövis:
Narancs és szürke,
Vég le nem gyűrte,
Csak neki szolgál a rög is.

Andreán nem fog az ellenző.
Vágja, hogy X szövegelemző
Hová megy, merről jött,
Hogy vitt el hat ökröt
S tudása nulla vagy jegyzendő.

Anna már túl van a gázon:
Éli világát Pomázon.
Időnként szerelmén
Filózik Szentedrén
S figyel, hogy más gyógytornázzon.

Edward Lear rajzai az 5. és 6. oldalon

LÖVÉTEI LÁZAR LÁSZLÓ

A lelkészről

Meggyűlt a bajom a lelkésszel,
mivelhogy ő: egy nő, s ép ésszel
én ezt fel nem fogom,
s ejnye nem es fogom,
se csórén, se „erősítéssel”.

A fordítónő

Van egy nő, úgy hívják: Encike.
„Ruhában járni ma vérciki”,
mondja, és mutatja,
hogy ime: őrajta
csak egy Hodjak-könyv a hacuka.

A kritikusnő

Él egy nő, úgy hívják: Andrea.
Csupa szar könyvről kell írnia:
„Az a jó kritikus,
aki azt mondja: »Kuss!«”,
s az író... jobb híján... megdugja...

SZÁLINGER BALÁZS

Limericke

Volt egy úr a neve Dimény
Ez a név félig sem enyém
Nem épp egy Tarzan
Sőt félig Haszmann
Mert egy nő tenyészik szíven.

*

Volt egy hölgy szerelme Karám
Nem mondom hogy rács de karám
Szerette a jó bort
De Kara jobb hóbort
Vagy ha nem is jobb de – talán.

*

Óvodás voltam ezt hittem
Óvónő mondta ez hittan
Nos ha ő mondta...
Márpedig mondta...
Rám feküdt s azóta itt van.

*

Zsuzsi nagyon szerette a lovakat
Nem szerette mondjuk úgy hogy akarat
Filigrán kis termet
Nem kért hozzá nyeret
Ami akadt: előbb-utóbb beakadt.

*

Volt egy úr úgy hívták Zágon
Az arcán nem még volt lábnyom
Pedig tán elférne
Úgy mondom ezréve'
Most mégis egészben látom.

*

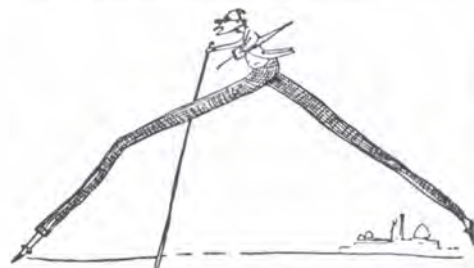
Volt egy úr a neve Tamáska
Név alá hímtag volt elásva
Keddenként megnézte
Nem nőtt de megérte
Nekem jó – csak ember ne lássa.

*

Van egy hölgy a neve Zsúzsza
Egy éter tőlem a húsa
Vagy mondjuk 90 centi
Ezzel nem jó versenyezni
S nem hajol közelebb ússe.

*

Van egy hölgy a neve Zsófia
Ezen túl nincs is mit szólnia
Na mert hát mit mondjon
Amit mond én mondom
Már ebből megvan a glória.

SIGMOND ISTVÁN

Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 1.

Sztálin

Elemér bácsi az istálló ajtajában szokott ülni. Ügyszólván egyfolytában. Ebből kifolyólag az istállót semmire sem használjuk, azazhogy egyedül Elemér bácsi veszi igénybe, amikor hátramegy üríteni. Apám szerint valamikor lőnyerítés hallatszott ki az istálló nyikorgó deszkaajtaja mögül, nagyném pedig azt is meg tudta állapítani, hogy Manci tehén böge odabent, vagy Berta kevesli a vályúba öntött szénát. Mindez persze a régmúlthoz tartozik, a valamikori állathangok már csak a foszlányokban felbukkanó emlékezet részei, egy ideig az egykori Elemér bácsi is csak az emberek emlékeiben volt jelen, hősi halottként tisztelték a faluban, aztán megjelent az orosz fogságból, belekapaszkodott a kerítés fölötti szögesdrótbá, és azt mondta, hogy: „Sztálin!” Nemcsak egyszer mondta, hanem nap mit nap ezt mondta, órákig egyfolytában, vagy inkább kiüvöltötte az utcára, miközben vérben forgott a szeme.

Egyébként hanghordozásából nem lehetett holtbiztos következtetéseket levonni, mármint hogy eszelős lelkesedéssel élteti-e, vagy eszement gyűlölettel a vesztét kívánja-e valakinek, persze a kidülledt szemgolyók látványos forgatása, meg a szétprekelődő, habos nyál mennyisége arra a megállapításra vezethetett, hogy Elemér bácsinak a generáliszimusz iránti esetleges kezdeti rokonszenve nem élte túl a munkatáborokban eltöltött évtizedeket.

– Lenni baj, elvtársnő! – figyelmeztetett a községi párttitkár. – Mondani Elemér, pofa be! Érteni?

– Érteni – szeppent meg nagyném, s Elemér bácsit házifogságra kellett ítélni, egy ideig az istálló mélyén sztalinozhatott délutánonként, de amikor a tyúkok elültek, ő is abbahagyta, aztán néhány hét után mintha némaságot fogadott volna, többet egyáltalán nem beszélt, lehet, hogy megunta a dolgot, vagy csak a hangszálai fáradtak el, az igazság általában csak félig szokott kiderülni, de hát ha nem derül ki, nem derül ki, előbb-utóbb úgyis minden csak emlék marad, faluhelyen aztán különösen.

Elemér bácsi télen az istálló képzeletbeli küszöbe mögött ült egy olyan méternyire, ilyenkor csak a körvonala lehetett kivenni, mintha szoborra mérevedett volna odabent, nyáron meg kilógatta a fejét az udvarra, szerette az esőt, talán azért. Mosakodni is csak esővízzel mosakodott, úgy ruhásan, ahogy a semmittevés révületében őrizte a saját életét. Körülbelül három méternyiről meg lehetett számolni, hogy hányszor szellent egy óra alatt. Ennél szórakoztatóbb játékok nem tudtam kitalálni, a testvéreimmel s a szomszéd

gyermekkel való játékok már nem nagyon érdekelték, engem csak Elemér bácsi érdekelt, aki azzal tette emlékezetessé állandó jelenlétét, hogy egy éles fejszével nagyokat suhintott a levegőbe. Néha órákig egyfolytában. Ennek ugyan semmi értelme nem volt, de hogy miért kell minden cselekedetünknek értelmet keresni, már akkor sem értettem.

A semmitmondó, megszokott jelen egyhangúan fordult volna át az ugyan-csak egyhangúnak ígérkező jövőbe, ha egyszer csak Elemér bácsi nem intett volna magához a fejsze nyelével.

– Gyere ide! – mondta jól érthetően. Ilyen hosszú mondatot nem hallottam tőle soha életemben, ráadásul a szemem közé nézett, megfontolt volt és szigorú, megálltam tőle olyan két arasznyira, és akkor csend lett. Nagyon nagy csend lett, mert Elemér bácsi a fejem fölé emelte a fejszét, és elhallgattak a tyúkok.

Végzettség terjengett a levegőben, a családtagok sorban kitámolyogtak az udvarra, néhány méternyire mögöttem meredtek meg, és nem mertek hangosan lélegzetet venni, elég volt hallgatni az én zihálásomat és a mérhetetlen csendet, amely a kerítés mentén felso-

rakozott tyúkok fölől zúdult elő; a képzavarokban csak felnőtt korban tudtam gyönyörködni, akkor és ott csak a fejem fölött ingadozó fejszére meredtem, jól jött volna egy játékos nyírítás az istálló sötétjéből, vagy egy barátságos tehénbögés, de sehol semmi, nem volt senki a közelben, akinek megfoghattam volna a kezét, csak a halál szorongatta a torkomat, „Éltél eleget, öcsi!” – súgta a fülemből.

– Sztálin – mondta Elemér bácsi szigorúan, és a családra düllesztette a szemét.

– Isten! – suttogta apám, s könnyörgő arccal felnézett az égre.

Apám tökéletes szakszerűséggel intett be a három szőlóban kornyikáló triónak, „Sztálin! Sztálin! Sztálin!” – ismételték látszólag egyre lelkesebben, s betartva azt a később közismertté vált diadalmas ritmust, amely sokkal sikeresebbnek tűnt a lesötétített nyárikonyhában előadott magyar népdaloknál, amelyet apám produkált es-ténként, nagyon halkán és sokszor nagyon hamisan intonálva, de hadd jegyezzem meg azt is, hogy a családtagok áhítatának melegében tökéletesnek éreztük a hangvételt.

Elemér bácsi arca megenyhülni látszott, a tyúkok ismét elkezdtek kotkodácsolni, és a múltból felnyerített apám lova, és jóllakottan bögtek a tehének, az a Manci és az a Berta, csak az őrangyalom tétlenkedett továbbra is, a fejsze ugyanis még mindig ott meredezett a fejem fölött. Elemér bácsi művészi igényeit valószínűleg nem lehetett egykönnyen kielégíteni, mohósága nem ismert határokat, emlékeiben felderenghetett egy sokszor látott jelenet, amikor a barisnyák soknemzetiségű csapata kánkánszerű vonaglással szórakoztatta a valamikori tatár, kirgiz, grúz kolhozparaszto-kat, akik a cellafolyosón őrizték Elemér bácsit, miközben a csonttá soványodott alkalmi balerínák mosdatlan, csóré valagjukat muto-gatták a felsőtétben.

– Buggy! – mondta Elemér bácsi, mert egyszer az életben tatár, kirgiz, grúz akart lenni.

Nem akartam hallani, ahogy a vászonbugyik végigcsúsznak a kövérkés combokon, majd tartalmuktól megfosztva, semmitmondó rongyként trottyannak össze a tyúkszaros udvaron, nem akartam hallani, ahogy apám ütemes tapsa nyomán kánkánt imitálva emelkednek a magasba a kerti munkától megvastagodott lábszáruk, és csak ezeket hallottam, semmi más, de már nem féltem a fejem fölött csillogó fejsze életől, vagy egyszerűen nem érdekelték a következmények, része akartam lenni ismét a családnak, s csak úgy lehettem az, ha bátorságot kapva hátranézek, és hátranéztem, de bár ne tettem volna, mert ott láttam apámat, ahogy szorgalmasan emelgeti vékonyra sikeredett, csontos lábait az udvar közepén, miközben a testéről lerángatott kékcsíkos gatyáját boldogságot mímelő, ragyogó arccal lebegteti Elemér bácsi felé, anyám és nagyném térdre borulva pihentek a szokatlan erőfeszítés után, fejük szinte a földet érte, aztán az egyik tyúk hirtelen belekapott anyám hajába, ettől meg akkorát visított, hogy Elemér bácsi kezéből kiesett a fejsze.

– Ki az a Sztálin? – kérdeztem apámtól aznap este, amikor a nyárikonyha sötétjében körbeültük nótaszót hallgatni.

(2012)

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zolt

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

Mielőtt ő maga végleg

Szeretni akarok, mint aki először éhes,
szeretni akarok, pedig a szerelem rémes,
szeretni akarok, mint akit ok nélkül is lehet
viszonszeretni, pedig nem is ismered.

*

Azt akarom, hogy hagyjon ott értem csapot-papot,
azt akarom, hogy ne rémisszen meg, ha csalódhatok,
azt akarom, hogy egyedül velem lépjen félre,
azt akarom, hogy közben ránknyisson a férje.

*

Úgy akarjanak, mint az újszülött lélegezni,
úgy akarjanak, mint diák a mesterét tegezni,
úgy akarjanak, mint egy túl drága ruhát,
úgy akarjanak, mint kávéfüggő az aromát.

*

Szeretni akarok, mint aki még éppen
nem maradt le róla, hogy szűz hóba lépjen,
mint akit még visszahoznak az életbe,
mielőtt ő maga végleg szétszéledne.

Zálogból vissza

Mintha nem volna már ott több szabad hely, magára zárja
szégyenére nyakán maradt, olcsón kínált, egyke magát,
homlokába húzza a még nyirkos, megfeketült eget,
esőt facsar a szemébe, így készül az aszályra,
forró fejében, mintha csak tészta volna, megkel a vád,
ahogy sorjázza az elhagyottakat s megkerülteket.

Lakatot csíptet a szájára, zabolázza szavait,
szerelmét apró darabokban, zálogból visszaváltja,
szinte ráfagy az utcakőre, mint kóbor kutyák piszka,
akit még tud, óvó aggodása alól felszabadít,
mint levett ruhát, ejti magát megvetett, tiszta ágyra,
fekvése tócsába fagyott koszos csepp, csak az ágy tiszta.

Mohó szíve magából nassolva így nő végtelenre,
bélpoklosan, egyre emészte körülötte, ami csak van,
mint túltermelt méztől a méhkas, összetapad, megkövül,
és csak a felszín repedne, ha mégis, mint vélte, lenne
magan kívül még valami, majd megolvad és kicsobbán,
amit elhagyni igyekezett, és így újra megkerül.

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

abszint

ne ébressz fel ma túl korán
átizzadt fekhelyen pihenjek
táncoljon lábaim nyomán
ködrókákból egy nagy csapat

szemhéjam belsejére írom:
lúdtollban verdeső hidegnek
szárnyától megvakult a táj
nem fénylik most a sárga nap

nem hull csak elkering a zöld hó
bennem egy nulla-verset ír
és közben ég a jó papír

robinson

a rongy a giz-gaz mind jó szó és kell is
a versbe melyben köd szítál s korom
a lomhulásig ezt még átfutom
ha még a kockán több forogna fenn is

ez az égig érő szelíd almafák
s a lárma földje pislák láng forog
eldúdol itt pár méla báltorok
de csak robinsonként épít új hazát

a szó a ködnek vállnak és toroknak
s a vers végéig én is ellakom
e tájban melyet felvert rég a gyom
de mégsem csap föl senki már halottnak

itt meghalni nem tanácsos annyi szent
s szónak lenni sem mi folyton mást jelent
a hónapok meg nehéz századok
és akárhogy is lesz elfáradok

modell

feloldozhatnálak de tetszel így a bűnben
az égi lepedőkre véres rozsdát kentek
a törpe angyalok a széttört szárnyú szentek
s én balga istenükként írok elmerülten

nem tátonghat oly úr mi ne fogadna most be
az alászállás máma könnyű mutatvány csak
a ritmus és a rím csak nagy hullám mi átcsap
ha baszás közben villon haldoklásban dante
csak limlom ez meg torzó hány nóta egy dalban
talán ha hittem egykor most csak elhadartam
saját ég kéklík belül egy saját istennel
ma csak félig van benne mint modell az aktban
és igaz most általa mindent megmutattam
szerepe nem nagy: ruháját levette majd fel

KELEMEN ANNA

Balkézzel, letről fölfelé, háromszor, fán

Azért az élet mégsem annyira pocsék, győzködte magát. Forró vizet, gőzölgő, forróvíz is forróbb vizet engedett a kád-
ba. A művelet közben megcsúszott a ke-
ze a jéghideg csapra ülő párán, kicsit
szidta miatta a természetet, aztán levet-
te a polcra a habfürdőt. Illatosat. Mézes-
mandulát, amit olyan sokáig és sokfé-
leképpen reklámoztak, hogy vett is belőle
rögtön kettőt. Más öröme nem volt, csak
lefosztani a számláját ötödikén. Fizetés
után. Feltekerte a fűtést, bekészített egy
törölközőt a radiátorra, aztán lekapcsolta
a villanyt. Szerencsétlennek érezte ma-
gát ruha nélkül. Egy elhasznált és védte-
len kis, mit kis, nagydarab lénynek, amit
nem akart meztelenül látni. Ruhában is
csak akkor, ha igazán nagyon muszáj volt,
mondjuk, ha a villamos éppen úgy állt
meg, hogy tükröződött a megálló az ajtó
üvegén. Tapogatózott. Belekapaszkodott
a mosdókagylóba, a talpával meg a fu-
gák rendezett merőlegeseit és párhuza-
mait követte. Valami felkaristolta az uj-
ját, talán az előző héten összetört tükör
egy darabkájára. Szám szerint a hetedik
kinyírt tüköré. Hétszer hét, az mennyi is,
az negyvenkilenc, tehát nyolcvanéves ko-
ráig már biztosan nem megy férj-
hez, ha a bolond nagynője babo-
nái mégiscsak érnek valamit. Egy
tükör hét év, hét tükör... Alig ka-
pott levegőt a melegben, a gőz az
egész fürdőszobát betöltötte. A
kád alacsony falán nagyot szusz-
szanva emelte át a lábát, érezte,
ahogy az izom teljesen megadva
magát, fáradtan nyög a hár alatt.
Először csak a lábujjait mártotta
a levesforró habba, veszedelmesen
égette, de nem törődött vele. Mint
egy kövér tyúkot, megfőzi ma-
gát. De meg ám. A felhőnyi hab-
ból egy marékka érzéken végig-
simított volna a lábát, de vastag
ujjai esetlenül szántották végig a szőrös
felületet. A mozdulat se finom, se jóleső
nem volt, így inkább behuppant a vízbe,
majd gyorsan elzárta a csapot. Csordultig
volt a fazék. Nem értette, hogyan jutott
idáig. Mélyet sóhajtott, és elmerült a víz-
ben. Kétségtelen tény, a legrosszabb har-
mincadik születésnap, a legrosszabb nő,
a legrosszabb csillagállás. Péntek tizen-
három.

A fal túlsó oldalán, a kettes ajtó fürd-
szobájában nem volt kád. Süllyesztett zu-
hanyfűlkés, mozaikcsempés, flanc nél-
küli helyiség volt nyurga középiskolás
lánnyal, aki nyakát kitekerve nézeget-
te magát a tükörben. Előlről is, hátulról
is. Vékony vércsík szaladt le a combján,
megvágta magát borotvával. Gyantát
kellett volna vennie, csak hát sietett, ro-
hant, folyton így jár. Barackbőrű, ezt

mondta rá a fiú, hogy barackbőrű, ezen
gondolkozott órák óta, mire végre beug-
rott neki. Voltaképpen nem látja magát
barackosnak, itt-ott, a vállán például, ta-
lán, a fehér kis pelyhek miatt. A bokája
vékony és csontos, csoda, hogy megtart-
ja a magas testet. Lábujjhegyre áll, hogy
nyúljon, hogy uralja padlótól a plafonig a
teret; azután beletúr sűrű, göndör hajá-
ba, és teljes mértékig tudatában van an-
nak, hogy gyönyörű. A padló csurom vér,
nincs mese, apja arcszeszéből önt a sebre.
Szisszen, beleharap az ajkába, fintorog a
szagtól. Kintől kiabálást hall, minden
valószínűség szerint az öccse jajveszéke-
lését, akire aznap, péntek este, sok figyel-
men kívül hagyott könnyörgés után mégis
vigyázni kell. Mielőtt a zuhanyrózsa alá
áll, egy utolsó pillantást vet a tükörképé-
re. Megfogja a melleit, megállapítja, hogy
beleillenek a tenyerébe, aztán megnyitja
a csapot. A víz langyos, pont jó, ennek el-
lenére libabőrös lesz tőle, összeragadnak
a pelyhek a vállán, puha bőre összehú-
zódik, bezár, nem enged a víznek. Egész
testében megrázkódik, utálja a rohadt víz-
et, a tükörben állni, azt szeret, de a víz
nem jó. Mindent gyorsan, kapkodva csi-

nál, sikálja a hátát, dörgöli az arcát, és
már készen is van. Öccse szabályosan vo-
nyít, amikor ő kilép a fürdőből, úgy tű-
nik, családi vonás a vágott seb. A kisfiú
könnyes szemmel mutatja fel véres ujját,
nővére szolgálatkész, egy szót sem szól,
már megy is az arcszeszéért.

Ilyen ez a Kossuth utca, ilyenek az em-
berek. Amikor a tizenhatos lépcsőházhoz
ért a mentő, a göndör hajú lány vihoga-
va, enyhén nyávogó hangon telefonált. Az
öccsét addigra régen lefektette, az hiába
vergődött, hiába szűkölt, esélye sem volt a
nővérel szemben. Egyrészt azért, mert
macskagyökeret kapott, ami lassan, alat-
tomosan ütötte ki, másrészt azért, mert
ő volt a fiatalabb, könnyen meg lehetett
törni. A lány azt se vette észre, hogy be-
rúgták a szomszéd bejárati ajtaját. Odaát
macskagyökér helyett durva nyugtató-
val ajándékozta meg magát a kövér nő.

Biztosra ment, amolyan félig biztosra, hi-
szen a munkahelyén még búcsúlevelet is
hagyott. Úgy írta alá, hogy a kövér tyúk
a földszinti irodából, aki a kurva kávéto-
kat is megfőzte. Ez persze úgy lett volna
szép, ha tényleg meghal, szóval ezért nem
szabad kevéssé átgondolt öngyilkosságot
elkövetni, utána csak ég az ember pofája,
hogy mennyire hülye volt. A nő nem gon-
dolt bele, milyen kellemetlen lesz pár hét
múlva bedöcögni az irodába egy ilyen le-
véllel a háta mögött. Arra számított, hogy
levegőnél is könnyebben tovaszáll az ég-
be, a nagy, egyetemes jóba, aztán onnan
tekint le miránk. Na, ez nem jött össze.
A takarítónő azonnal mentőt hívott a vil-
lámgyorsan kikeresett címre, ahogy meg-
találta a levelet az irodában. Még szeren-
cse, megmentett egy depressziós zugevőt,
aki a nagynőjének hála a bűdös életben
nem megy férjhez. Mint valami bálna-
mentés a tévében, úgy zajlott, mozdítha-
talan testet mozdított négy mentős, zi-
háltak, erőlködtek, majd megszakadtak,
mire leértek a negyedikről. Kék villogó,
sziréna, szalám, bálkanyar, kórház, gyo-
mormosás.

Hogy zuhant vagy emelkedett, nem
tudta. Valahová tartott, nagyjából álom-
szerűen, az egésznek semmifajta dohos
halálszaga nem volt. Sípolt egy tea-főző,
fülsiketítően, szagatatlan, kibírhatalan-
ul. A szörnyű zaj mellett nem volt éppen-
séggel jó illat se, hála az ismeretlennek,
aki a főzőlap fölött fészkelődött.
Szerteszét, az izzó felület határán
megperzselte, hosszabb-rövidebb
hajszálak hevertek. Nem ismerte
ki magát egykönnyen a vadidegen
konyhában, alig talált gyümölcs-
mentes, színezékmentes, régimó-
di csomagolású feketeteás dobozt.
Átfutott az agyán, hogy esetleg az
sem az igazi, de ha halott, végül is
oly mindegy, mit iszik. Mártogatni
kezdte a filtert. A víz sárgult, bar-
nult, majd teljesen elsötétedett.
Nem nézett körbe, nem morfondí-
rozott rajta, miért van ott, ahol.
Gépiesen cselekedte azt, amit kel-
lett. Az üveges konyhaszekrényből

pöttyös bögrét vett elő, majdnem olyat,
mint amiből gyerekkorában mézes teát
ivott a nagynőjénél reggelente. Ahogy a
nagynőjára gondolt, tovább kellett men-
nie. Egy kortyot sem ivott a kész teából.
Világos, fenyőszínű ajtó vezetett ki a kony-
hából. A kilincs hűvös volt, sokkal inkább
jeges, mint fémes. A hangok alapján tud-
ta, mi, pontosabban, hogy ki következik.
Benyitott a szobába, ahol csupán egy ter-
metes, nagypolgári lakásba illő, pazar
karosszék és a benne ülő öregasszony
várta. Apró, kék szemű és kampós orra
különös, fénytelen arcán mértani rend-
ben helyezkedett el. Más ember oszlo-
tem láttán vág olyan képet, amelyet ő,
miközben kimondta a szót: férfi. Ide töb-
bet nem jön egy ilyen, egy ilyen férfi. Nem
lesz senkid, nem kellesz nekik, a nagynő-

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

néd se kell egynek se, pont olyan vagy, mint az. Forogni kezdett vele a világ, a földöntúli rikácsolás a szívéen át a lelke legmélyéig hatolt. Jött a gyerekkori reflex, a védekezés, néhány árva, erőtlene, és filmszakadás.

Arra ébredt, hogy egyre erősebben pofozzák a körülötte álló, fertőtlenítőszagot árasztó emberek. Csak úgy csatant, beleremegeett a tokája minden ütésbe. Nem gyanakodott, tudta, hogy nem járt sikerrel, tehát él. Hájasan, kedvtelenül. A kórházban töltött idő keserves harcok árán, de visszarántotta a földre. Onnan, ahol az önsajnálát és a tehetetlenség utcája épp keresztezik egymást. A pszichiátere sármos férfi volt, ezért meg se kockáztatta, hogy netalán kikezd vele, arról pedig sosem ábrándozott, hogy mindez fordítva történjék meg. Ebben a helyzetben is csak félig mutatott alaposságot. Őszinte is volt meg nem is. Elsírta a bánatát, rázta a zokogás, mesélt kegyetlen gyerekorról, zabálásrohamokról és csúf berúgásokról, arról viszont nem beszélt, hogy esténként őt, az orvost képzele maga mellé, aztán meg magára, aztán magába, míg halk nyöszörgés kíséretében álomba nem gyógyul. Az evés helyébe a jobb keze, egészen pontosan

jobb kezének közepesen fürge, kövér ujjai léptek. Eleinte sűrűn, később kifejezetten ritkán villant be nagyanyja gúnyos, bajszos vigyorgása, mielőtt elaludt. Beszámolt róla az orvosnak, aki megnyugtatta, hogy ezen könnyen segíthet, mindenre van megoldás. Nem hazudott. Egyetlen mondatot azonban így is képtelen volt kimondani előtte, csak egyet, mégpedig azt, hogy régen szép volt. Azt gondolta, az összes ronda nő ezzel védekezik. Minek bizonygassa, az a lényeg, ami most van, és most ronda. És ronda, ronda, ronda. Ronda reggel, ronda este, estére kövérebb, reggelre puffadtabb, kár ragozni. Ilyesmiket írt a kórházi naplójába, ám mivel titkon azt remélte, hogy egyszer az orvos kezébe kerül, egy egész oldalt szentelt a mély üzenetnek. Kevés kellett, hogy átszakadjon a lap, amikor belevéste: dugj meg.

A kiengedése előtti utolsó hét egy estején az orvosa magányosan üldögélt az alagsori büfében. Megtalálta a lapot és szívből megsajnálta a nőt. Borzalmasan csúnya, hajtogatta magában, de borzasztóan, tényleg. Derengett neki egy lány régről, öngyilkos lett szegény, szerelmi bánat gyötörte. Meghalt, alacsony, bátor kislány volt, nem is nagyon lehetett érteni, miért nem állt vele szóba a fiú. Mindenféle eszébe jutott.

furcsán hatottak rá a szürkületi fények, a zöld falak, a tömény klórszag, a tárcájában őrzött kép a betegesen sovány feleségéről, akinek szeretkezés közben szúrnak a csontjai; ez a nő bezzeg hálás lenne és puha, már ha megtalálná a bejáratot hozzá. Elborzadt. Ő orvos. Olyan orvos, aki bármelyik csinos doktornőt megcsinálhatná. Igen, megcsinálhatná, semmi érzelem, ráadás képp ők is ugyanolyan hálásak lennének, mint az a ronda, kövér titkárnő. Felpattant, az öltözőben néhány rántással levezette a feszültséget, utána alaposan kezét mosott, és vette a kabátját. Nehezen tudott a vezetésre koncentrálni. Vágyott rá, hogy megkeresse a hájredők között a bejáratot. Már eldöntötte, hogy megdugja, lesz, ami lesz, nem szenved emiatt. Tulajdonképpen nem múlt sokon, a teherautó váratlanul vágott elé, a utolsó gondolata a felesége volt, meg a kövér harmincéves nő, de ő csak egy kicsit, egy csattogó menet erejéig.

A Kossuth utca tizenhatos lépcsőháza mostanság néma, a lakók a kulccsal se szívesen neszeznek. Lakott ott egy sűrű, göndör hajú, vézna lány. Állítólag nagyon szép volt. Harmincegy évesen lett öngyilkos, másodjára sikerült neki. Valaki azt állítja, hogy csak harminc volt. A fene se tudja, az emberek mondanak ilyet is, olyat is, nem?

VÁRADI NAGY PÁL
Ócskavasért
Édenben

Megállt, hogy szusszanjon egyet. A bokor levelébe törölte a sarat a késéről, visszacsúsztatta a helyére, és a tisztás peremén egy fa tövébe húzódott. Szél nélküli, apró szemű hegyi eső permetezett. Bajsza együtt hullámozott a lélegzetével, ahogy a földből kiálló vasat nézte és fújtattott. Mélyen lehet. Arasznyira körbeásta, forgatta, oldalt feszítette, de csak nem bírta kihúzni. Talán a víz majd fellazítja kicsit.

Már a csutkánál tartott, amikor észébe jutott, hogy nincs több almája, pedig a halra meg fog szomjazni. Egykedvűen pofázta a konzervet, és szemerkélt az eső. Délre járhatott. Úgy döntött, hagyja a sárlevet dolgozni, míg ő elmegy a csorgóra inni.

Tartotta a csapást, amennyire a szeder engedte, de az esőköpenyen alul így is csurom vizes lett a páfrányoktól meg a mindenféle gallyaktól, mire felért a kisvasúthoz. Negyed-fél óra a töltésen a csorgóig, ráérősen. Az idő valahogy nem bírta kikezdeni ezeket a síneket. Megbarnultak, kirohadt egy-egy talpfa, itt-ott cserjésbe ve-

szett a vágány, de a kanyaron túl futott tovább az egykori kitermelés felé. Megbírná most is a szerelvényt. Sínt különben nem vesznek, amúgy már ellopták volna az egészet. Egy-egy talpfán gyöngyözik még a krezol, vizesen pedig csúszik a fémfelület is, úgyhogy higgadtan mérte a lépteit.

Mire a csorgóhoz ért, az eső elállt, de a fák hegyén derengett a pára. Az ivóvíz elég lenn folydogált, pohár nélkül nem lehetett inni belőle. Egykor nyárs lehetett, azon volt egy félbe vágott flakon, napszívta dugóval. Kiöblítette, a célnak megfelel. Ivott, aztán visszarakta a poharat.

Visszafelé azon töprengett, hogy vajon meddig kell még leásnia. Biztosan görbe vagy bütykös az a vasrúd, különben már ki tudta volna húzni. Mikor leért a töltésről, már sejteni lehetett a pára mögött a napot. A levelekről még csöpögött, de azért lazított a göncén.

Éden különleges hely volt. Távol a várostól, távol az aszfalttól, távol a sínek-től. Valaki egy vasrudat vert le egy régi tűzhely közelében, becsülettel, mert reggel óta nem tudta kihúzni, de nem erről kapta a tisztás a nevét. Hanem közvetlenül a partoldal tövében volt egy lábszár magasan szögesdróttal elkerített szőnyegnyi terület, ahol ugyanaz a gaz nőtt, mint a dróton kívül, de néha

megajándékozta az embert. A magok a földben voltak. Néhány nyárral korábban többször is jót uzsonnázott a paprikából. Azután uborka volt sok. A vas felé menet kitért és bogarászott egy kicsit a szederindák meg a burján között, és nem hiába. Két szép paradicsomot szakított le.

Azzal ismét hozzálátott. Az eső használt, a vas könnyebben mozdult, de kihúzni csak nem tudta. Kisütött a nap, úgyhogy nekivetközött. Késével mélyítette a rúd körül a gödrön, oldalra nyomta, feszegette, húzta, elengedte, húzta, elengedte, és érezte, hogy valami bütyök lehet a rúd alsó felén, és az nem engedi. Tovább ásott. A víz közben átfolyt a laza homokkövön, úgyhogy egyre sűrűbb sarat dagasztott.

Felállt, a mogoróbokorból egy ágat metszett és ledugta a rúd mellett a kibővült lyukba, hogy lássa, milyen mélyen volna az a bütök. Méternyi. Könyökébe törölte a verítékét, és tovább ásott.

Figyelte a napot. Mire kirángatja a rudat, lemegy, és errefelé gyorsan sötétedik. Két összenőtt, ágas-bogas fát már kinézett magának, majd ott meghúzza magát. Ha besötétedett, befalja az egyik paradicsomot, hajnalban, indulás előtt a másikat. Ha elég korán indul, és tartja a lépést, holnap ilyenkorra akár haza is érhet.

MUSZKA SÁNDOR

Őszi sorok

*Ez a vonat többé már meg nem áll
Az ismerős táj elmaradt rég
Pohár pohárra sehova innen
Akár a vers melyben már nem hiszek*

Magányosan az alkonyi ég alatt
Hol fanyar füveknek illatát
Hordja a szél s a szürke egekben
Döglött galambot görget az ár

*Ideje im a hallgatásnak
Intenek egyforma napok
Jöjj haza mondják nincs ki magányunk
Hallgatók erdők néptelen alkonyok*

*Kik lakták utcáink készülnek innen el
Széthordja testünk a lég
Gyermekeink merevült holtak
Elhagy a vér.*

A római

Azt nem lehet hogy menedéke nincs
Hogy bőrtönnnek épült ketrec a világ
Hol a holnap féltése pofázik szüntelen
S gyengeségünk köröztünk a rács

*Azt nem lehet hogy menedéke nincs
Hol politikusok biztatnak jó nekünk
S mint kötél nyakunkon a fullasztó robot
S nap nap után magunk ellen tegyünk*

*Azt nem lehet hogy menedéke nincs
Sokasodnak a nyomornak almai*

*S bémult nyelvünknek kimondhatatlan
Én az Ember a Férfi a Római...*

Téli út

Ülök a bérceen térdemre dőlve
A távoli harang vecsernyére hív
Akartam e állati sorsot
Ülök ahonnan ellátni messzire

Zavaros álmaim kialudtam rég
Mint kí szolgák közt barátot keres
Vagyok magamban oly nagyon e tájon
S vigasztalóul egy újabb mesét

*Citálom rímek szópufogását
Idézem holtak friss esztét
Vonat sikong a letarolt tájon
Példáztván időök bolond futását*

Indulok merre a hófödte ösvény
Végül egy vízmosásba ér
S már látszik utamnak vége a kertek
S a hallgatag házak ablakán a fény.

*Töredékek
egy monológból*

Nem szeretem a hangos beszédet
A rohanókat ablakom előtt
Fejfái ők a vesztés reménynek
Mutatványos béka és kardnyelők

*O. J. a senki ki emberi hangra vágyott
S járván a várost keresztül kasul
Lett egyre némább s haja fehérebb
Jutalmául a tékozló évekért*

**

Táncol a szél a fákkal
Zuhan a hold mint kigyulladt léghajó
Nézem a pelyhek tébolyult táncát
Várom míg eljössz.

Téli este

*Kedvesem alszik az ágyon
Fénye a tűznek fésűli haját
Tanulok tőle boldognak lenni
Varjak lármáznak a gesztenyefákon*

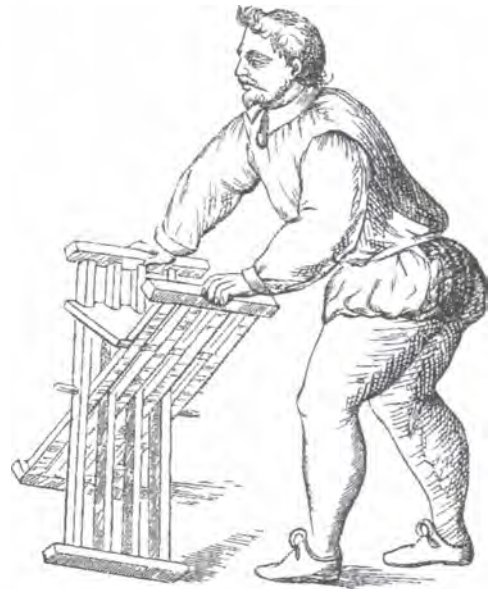
És szakad a hó sűrű pelyhekben
Beborít házat és utat
Új s újabb rönk vál' füstté ropogva
Szikrákat szór nevetve

Könnyű s gyors szánok jönnek a hegyről
Várok immáron más dolgom nem lehet
Felfüti vérem a csengők zenéje
Álmok kelnek ki az izzó füvekből.

A szoroson át

*Esteledik harangoznak
Trillárom – trillárom
Magam vagyok a kerek
Világon – világon*

Tört ágakat himbál a szél
Immáron – belátom
Elmúlt ifjúságom
Nem bánom – nem bánom.

Parafrász

Harminckét éves lettem én
Nem lep meg semmi költemény
Iroda – lom

*Túléltem már egy pár mesét
Fasiszta kommunizmusét
S az Uniót*

Azt mondják ez csak átmenet
A gazdaság bár megrekedt
Közel a jó

*S nem kétség így velem mi lesz
Bár megeszik tetvek fejem
De szép a szép*

Verset azért még költhettek
Mit diák ünnepen mekeg
S talán – talán

Politikum ha felkarol
Készül rólam is mellszobor
Habár - számár

*Tollat ragad egy kritikus
S lehetek vátesz lírikus
Akár – na várj*

*Jövönk mint szűzlány integet
Isten megáldja nemzetem
Ha már – hazám.*

SZÉKELY ÖRS

Az állástalan táncosnő, a lovas és a bozótlakók

Az állástalan táncosnő nem úgy indul el a gilgamesi úton, mint megannyi más szuperhős a sárga téglás kövezeten. Inkább amolyan Don Quijote, aki nélkülözi a nélkülözhetetlen spanyol meleget, melyet Szilágyi Domokos sem úszott meg *A láz enciklopédiájában* (mint írja, „Kaptatok reménytelenül, nézve a tájat, az idő tájait, és amit látok, megpróbálom lefordítani szépséggé”). Ezzel szemben Kemény Istvánt és táncosnőjét mégis a tévedés vershelyzetében találjuk, pedig a cél jól körülhatárolt. A táj átfordítja és visszavonhatatlanul önmagába gyűri őket, és a tükrök, érvényes tér- és időkoordináták hiányában, csak a ködöt képek többszöröződni.

„Most egy elfelejtett irányba indulunk/A nyolcadik napon, mely nem kapott nevet”, jelöli ki az *Őszi sétatékban* a csapást a versek beszélője. A tévedésnek elkeresztelt úton úgy érintik állomásaikat, mintha Ady eltévedt lovása fedezné fel a végpusztulás utáni Macondót – konstatálva, hogy „a kultúrák utolsó eseménye a gyógyszeres halál”; „Minden jól kivehető lent/bozótosok és kilótt régi tankok/elsüllyedve félig/és megint bozót dingókutyákkal” (*Helikopter a jövőm fölött*). Az idő önmagára tekeredik („a bozótlakók hordái arcra borulnak/a horpadt terepbe gyűri őket/A helikopter robaja”), a mesterséges linearitás szükségyszerűen megszűnik („villáik ablakát kitörte a látvány [...] A dzsungel könyvét a padlón hagyták” – *Rátok szabadítom a dzsungelt*).

A techné helyébe lépő natúra azonban még fenyegetőbbé válik – nem gyógyfűvel, de mérgekkel és ellenmérgekkel való játékkal kecsegtet: „mesterséges fény növeszti a fákat/és nem látja senki, hogy az ördög él/valamelyik versemben daganat van/lehet, hogy épp azt olvasod/burjánzik minden, de nem látszik kívül” (*Rejtett dolgok*); taposóaknává válik az út, mint nyelvileg megragadhatatlan.

Ahogy az időben való tájékozódás megszakad („Scipio tettesei rászabadultak a földre/ [...] A dátumokat hintették maguk mögé/és azóta sem nő időszámítás” – *A szánakozó anyag mocsara*) és kitolódunk egy teremtés utáni plusz napba, a Teremtő (Isten? a szubjektum?) is apró ponttá zsugorodik: „Ma a tudatom a felhőzt fölött van/szürkén nézek magam elé egész nap/egyetlen varjú repül a tudatom alatt el/ [...] A varjútudat alatt viszont semmi” (*Isten hátramarat elmékedéseiből*).

Legvégül a név töröltetik le rólunk (*Haláldal; Égi harmónia*): „Semminek nincs már neve/a nevek már szabadok/édes nevem, okos nevem/menj a tieid közé”. A folyamat befejezettségét illusztrálja, hogy az ikerversek csak a saját név kicserélésében különböznek – a 'Kemény István'-ból 'Esthajnal' lesz (kettőzés a második név szintjén is). Ez pedig nem más, mint az alkotási folyamat átfordítása, átírása egy másik szubjektumra, hi-

szen az előző feloldódott, eltévedt, kudarcot vallott.

„A kérdések nevet kapnak [...] akár csak a hidak [...] az emberek már régen megkapták a nevüket, ma már alkalmi/csoportosulásaikon van a sor [...], sőt a molekulák többségének is/elkészült már a saját neve.” A nevek legyártása a teremtést mechanikai műveletté fokozza le, ennek ellenére mégis valamennyire a humánium győzelmével zárul a szöveg: „Am mégsem bolondultunk meg: a neveket, amiket adtunk, már nem nevezzük el újra” (*A teremtő előszava*).

A másik két vers tükrében mégis beáll a nevek kicserélésének, a bolondságnak az állapota, akár csak *A hajléktalan* című szövegben, ahol a hontalanok általános nevévé a 'Kint' válik, örökre meghíúsítva saját magukból való kilépésüket. Így a személyiségen belül többszöröződnek meg a világok, lehetővé téve legalább két ösvény létezését, egy utat fentről a helikopterből, amely a racionális világba vezet (*A fiú programozó, a lány nem is tudom; Keresztény és közép; A néma H*), és egy másikat, amely a gyógyfű fele visz, de téves. De ezt nem látjuk, csak „vak ügetés”, „volt erdők” és „süket köd” van, mint Adynál.

Ez a második, körvonaltalan világ fokozatosan itatja át az előzőt, előbb csak a szél libbent meg a szárítókötlet (*Kertvárosi éj*), majd József Attila *Külvárosi éj*-ét idéző szókészlettel bekövetkezik a mérnöki megcsiszolt harmóniák lebontása, bepácolása, karnevalizálódása. „A kutya limonádéjába csöppen a Hold/Elégedett kortyokban tűnik elő a csönd” (*A razzia*). Az első hold eltűnésével párhuzamosan egy másikat, egy „feszítváholdat” ácsolnak a „hajótörött-telepen”. Ezzel azonban nem tudnak megszökni, visszavezettetnek a valóságba, egy újabb gyógyfű-illúzió tűnik el: „szökésük régimódi lesz és eredménytelen/és nem lesz sem testi, sem pszichés –/a rendőrkutyák még időben a kábítószerekhez érnek/és harmadnap mindenki zúgó kutyafejjel ébred”.

A fantasztikum látszólag egy rezer-vátumba szorul vissza, melyben bozótlakók építenek oltárt (*Egyperces legendák – Szent hely*) a néhány oldallal korábban lezuhant helikopter helyébe. Felsejlik egy bizonyos falanszterszerű terület építésének terve (*A terü*): „Társadalmunk ma még csak a Végkiállítás előkészületén dolgozik [...]. Céljaink megkövetelik bizonyos végeláthatatlan, sivar területek létrehozását”. Pár oldallal arrébb már riportszerű próza (*Mélyzöld vadrózsa*) mutatja be a Végkiállítást: „területe Észak-Ázsiában nemcsak a gigantikus ipari létesítmények, hanem a szanatóriumok földje is [...] látszólag olyan a táj, mint évmilliók óta”. Azonban a Végkiállítás mintha tényleg az emberiség egy groteszk körzetbe kényszerítését jelentené: a javasaszszony múlt évtizedből itt maradt szürke szobra, valamint a gondolkodó vadrózsa

sa lathatatlan
collegium
criticai
rovatas
lege artis

csak lépcsőfokok, emeletek, hamarosan megjelennek az örültek is, családi idillbe szerveződve. A teljes látszat és tükrözés kedvéért a riportban az elbeszélő kijelenti: „nyilvánvalóvá válik, hogy filmünk az ő kedvükért készül”.

A szanatórium világából nézve a másik, „normális” világ is átalakul és válik teljesen meséssé, de ez a mesésség is kifordul önmagából, alapértelmezett királyunk itt nem mindenható, sőt, ő záratta toronyba magát, és várja, hogy valaki végre elszomorítsa a lányát. Mintha Csáth rosszul végződő meséi, délutáni álma elevenedne meg, mindent befut a zöld virágú vadrózsa abban a kertben, amelyben Isten az első férfiúnak egy kinyithatatlan gömböt adott a nyakába (*Egyperces legendák*); amely kertben Káint látogatja néhanapján az ördög és rendet rak nála (*Káin éneke közléről*); amely kertnek hol-tában is Ady a nagyfejű kertésze (*A nülán*), talán sátánként arra várva, mikor eresztheti újra szélnek eltévedt lovait.

A két világ határán (*A pokol kijáratánál*) a kapu az, ami elmozdul helyéről („a kapu elindul, de nincs amihez képest/se kő, se tudás, se szabadság, a kapu csak néz/A Sátán rápattan, ostorral üti, nem mondja, minek ez még”), az örökös határ-zóna, mellyel úgy indul el az ördög, hogy valójában soha sem lép ki belőle. Minden átrendezhető, ahogy a baletté (vagy haláltánc?) átalakíthatott *Tragédiája* Madáchnak a luciferi jegyzetekkel, de ha ő, mint láttuk, nem is, Kemény legalább figyelmeztet (*Találkozás az éjszaka híveivel*): „a legcéltalanabb vers sorai közé kerültél/hajts közéjük, és menekülj”.

Kemény István: Állástalan táncosnő. Összegyűjtött versek 1980–2006. Budapest, Magvető, 2011.

POMOGÁTS BÉLA

Magyar irodalom Erdélyben

Személyes bevezetés a gyergyószárhegyi eszmecseréhez

(Folytatás előző számunkból)

Az összefoglalás felépítése

Szólnom kell irodalomtörténetem felépítéséről is. A négykötetes összefoglalás első része az erdélyi magyar irodalom első nagy korszakának: az 1918 és 1944 közé eső korszaknak az irodalmi folyamatát, a harmadik kötet a második világháború után következő, 1945-tel induló és 1968-ig tartó, az ötödik az 1968 és 1989 közötti korszak, a hetedik az ezt követő több mint két évtized irodalmát mutatja be, a második, a negyedik, a hatodik és a nyolcadik kötet pedig az irodalmi élet dokumentumai közül válogat. Azaz irodalmi programokat, mozgalmi nyilatkozatokat, nevezetesebb irodalmi vitákat mutat be, természetesen csak a figyelemfelhívás igényével, mintegy felvillantva egy-egy történeti eseménysor dokumentumait. Az erdélyi magyar irodalom történeti dokumentumainak teljesebb közreadása valójában az előttünk álló évek egyik fontos feladata lesz.

Az első kötet az erdélyi magyar irodalom kialakulásának előzményeit (ezek sorában például Ady Endre ösztönző hatását), társadalmi és politikai kereteit és irodalmi műhelyeit mutatja be. Ennek során ad összefoglalást az erdélyi magyar irodalomtörténet-írás és irodalomkritika törekvéseiről, valamint a konzervatív írók körében néhány egyéniségről. Munkám képet rajzol az „erdélyi gondolat” – a „transzilvánizmus” – nagy hatású közösség- és irodalomszervező eszmeköréről, majd ezt követve a transzilvánista irodalom történelmi jelentőségű műhelyének, az *Erdélyi Helikon* című folyóiratnak a munkájáról és a köréhez tartozó költők (például Áprily Lajos, Reményik Sándor, Tompa László, Bartalis János), illetve prózaírók (például Kós Károly, Bánffy Miklós, Kuncz Aladár, Makkai Sándor) munkásságáról. Külön fejezet foglalkozik az úgynevezett székely írók (Benedek Elek, Nyirő József, Tamási Áron) tevékenységével és az irodalmi baloldallal: a *Korunk* című folyóirat körével. Erre következik a „második erdélyi nemzedék” gondolkodásának és néhány írójának (így Dsida Jenőnek, Szabédi Lászlónak, Bözödi Györgynek, Kemény Jánosnak, Kacsó Sándornak, Wass Albertnek és másoknak) a bemutatása. Itt helyeztem el a minden idegszálával az erdélyi irodalomhoz kötődő, de életének nagy részében, Budapesten tevékenykedő Jékely Zoltán és Cs. Szabó Zoltán munkásságának a bemutatását is. Végül az erdélyi magyar drámai irodalomnak, a szociográfiai irodalomnak, majd az 1940-es döntéshozatallal kettéosztott Erdély magyar irodalmának az ismertetése következik.

Az ezután következő három kötet a második világháború után – hosszú időn keresztül (1945 és 1990 között) igen nagy politikai nehézségekkel küzdő – erdélyi magyar irodalmat ismerteti. Ahogy az első kötetben láttuk, itt is az irodalmi élet kereteinek és intézményeinek, az irodalomtörténet-írásnak és az irodalomkritikának a bemutatása nyitja a képet, ennek során kap szerepet például Jancsó Elemér, Balogh Edgár vagy Benkő Samu tudományos, illetve publicisztikai munkássága. Ezt a világháború után kibontakozó költészet, majd elbeszélő irodalom bemutatása követi – itt kaptak helyet azok az írók (például Szemlér Ferenc, Méliusz József, Nagy István és Asztalos István) is, akiknek pályája még az előző korszakban indult, de az írói munkásság igazi kibontakozása már a háború után történt. Természetesen itt mutatom be az újonnan fellépő nemzedékek íróit is (például Kányádi Sándort, Székely Jánost, Sütő Andrást, Szabó Gyulát és másokat). Külön fejezetek foglalkoznak a hatvanas évektől fellépő „Forrás-nemzedékek” költőivel (így Páskándi Gézával, Szilágyi

Kós Károly rajza

Domokossal, Lászlóffy Aladárral) és elbeszélőivel (így Bálint Tiborral, Szilágyi Istvánnal, Bodor Ádámmal és másokkal). Ugyancsak külön fejezet mutatja be a hetvenes évek végén induló új írónemzedék képviselőit (például Szócs Gézát és Kovács András Ferencet), az új erdélyi magyar drámai irodalmat, a néprajztudományt, a memoárirodalmat és az új erdélyi magyar szociográfiai irodalmat, végül a romániai „rendszerátalakítást” (1989-et) követő új irodalmi fejleményeket. Valamennyi kötetet az irodalmi élet dokumentumainak gyűjteménye egészíti ki.

Az erdélyi magyar irodalom igen gazdag – magam is akkor döbbszemtem rá igazán erre, amidőn formába öntöttem

ennek a műnek az anyagát. Ennek a gazdagságnak a bemutatása, avagy legalább érzékeltetése volt munkám célja: azt reméltem, hogy olvasóim maguk is érezni fogják ennek az irodalomnak a gazdagságát, érdeklődés ébred bennük értékes alkotásai iránt, és talán szívükbe fogadják azokat a magyar írókat, akik a sohasem könnyű kisebbségi helyzetben töltik be a mindenkor magyar írástudó hivatását: szolgálják az irodalom egyetemes szellemiségét, kifejezésre juttatják ennek általános emberi minőségét és humanista elkötelezettségét, és őrzik a magyar nyelvet, erősítik a nemzeti szolidaritást.

Az irodalomtudomány morálja

Erdély a magyar hagyományban és kultúrában mitikus fogalom, és ez a fogalom a történelmi és nemzeti tudatnak abban az övezetében van jelen, amelyben a nemzeti lét és történelem nagy szimbólumai: a piros-fehér-zöld lobogó, a nemzeti címer, a Szent Korona, a *Himnusz* és a *Szózat*. Következésképp identitásalakító szerepe van, és valóban a magyar nemzeti önazonossághoz szervesen hozzátartoznak az Erdélyről, az ott élő magyarság múltjáról és jelenéről szerzett ismeretek és tapasztalatok. Mi több, nemegyszer éppen az erdélyi tapasztalatok, az erdélyi magyar élet és történelem tanulmányozása során szerzett ösztönzések indították a magyar kultúra jeles személyiségeit arra, hogy számot vessenek a nemzeti közösség múltjával és az előtte álló új feladatokkal. Különösen a kényszerű történelmi újramezések idején, midőn Erdély sorsa mintegy a nemzeti sors tükre lett. Ebben a történelmi tükörben egyaránt meg lehetett látni azokat a veszélyeket, amelyek a magyarság nemzeti fennmaradását és a Kárpát-medencében elfoglalt helyét fenyegették, és azokat a tennivalókat, amelyeket az önvédő nemzeti stratégiának meg kellett jelölne.

Az Erdélyben élő kisebbségi magyarság helytállása, szellemi önvédelme, amelyet mindenekelőtt az *Erdélyi Helikon* „transzilvánista” irodalma, majd a hatvanas évek végén kibontakozó új erdélyi magyar irodalom képviselt, mindazonáltal erőt adhatott az Erdély sorsán töprengő és okuló magyarországi értelmiségnek. Az erdélyi irodalom, az ottani magyar közélet, valójában az egész erdélyi magyar társadalom ugyanis az állami főhatalom megváltozása után a legkevesbé sem kívánta megadni magát annak a sorsnak, amelyet önhibáján kívül mért rá a történelem, ellenkezőleg a helytállás erkölcsi parancsát követve védelmezte a maga nemzeti, történelmi és kulturális identitását. Ezt fedezte fel az Erdélyt járó Németh László, az Erdélyre figyelő Illyés Gyula és ennek a szellemi helytállásnak az erkölcsi példáját mutatták fel a két világháború közötti korszak olyan szellemi vezéregyéniségei, mint az erdélyi történelemmel (és az erdélyi önálló állam lehe-

>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

tőségével) számot vető Bajcsy-Zsilinszky Endre, a regionális irodalom küldetését megfogalmazó Babits Mihály, az erdélyi történelem értelmét kereső Szekfű Gyula, vagy éppen maguk az erdélyiek: a transzilvánista eszmét megalapozó Kós Károly, Áprily Lajos és Kuncz Aladár, az erkölcsi megigazulást szorgalmazó Reményik Sándor, a „magunk revízióját” hirdető Makkai Sándor és a népi élet „tisztá forrását” felszabadító Nyíró József és Tamási Áron.

Erdély így vált végül a nemzeti fennmaradásért folytatott küzdelmek ösztönző morális példájává: nemcsak a két világháború közötti korszakban, nemcsak az 1945 utáni évtizedekben, alátelve a kommunista hatalomnak, hanem a mögöttünk lévő két évtizedben is. Ekkor az írók, mindenekelőtt Illyés Gyula és a nyugati magyar emigráció képviselői figyelmeztettek arra, hogy a magyarországi társadalomnak, közéletnek és értelmiségnek felelősséget kell vállalnia az erdélyi magyarság sorsáért. Erdély ismét példa és minta lett, és az erdélyi magyarság veszélyeztetettségéről érkező, mind nyugtalanítóbb hírek általában a diktatórikus berendezkedés ellen fellépő értelmiség készenlétét és elszántságát erősítették meg. Gondolom, mindannyian emlékezünk arra, hogy az erdélyi magyarság megpróbáltatásai milyen mozgósító erővel hatottak a magyarországi értelmiség gondolkodására, illetve ennél sokkal szélesebb társadalmi körre – ennek volt meggyőző bizonyossága az 1989-ben tartott budapesti tüntetés, amely a bukaresti zsarnokság tervei, így az úgynevezett „falurombolás” terve ellen tiltakozott. Magyarországon akkor országos méretekben nyilvánult meg a szolidaritás az erdélyi magyarság iránt.

A magyarországi értelmiségnek (legalábbis egy részének) az erdélyi magyarság iránt érzett elkötelezettsége azóta is folyamatosan tapasztalható. Erdély és az erdélyi magyar irodalom továbbra is morális példaként szolgál, éppen ezért érezzük itt, Magyarországon aggasztónak azokat a tüneteket, amelyek az erdélyi magyarság megosztását és belső konfliktusait mutatják. Erdély magyar irodalmának mögöttünk álló közel egy évszázada, amely már maga történelmi hagyomány, arra ad biztatást (a többi között a marosvécsi Helikon példája által), hogy a nagyobb közösség történelmi érdekeit és szolidaritását szolgáló stratégiai kiegyezés és nemzeti összefogás mindig járható út marad. Valójában ennek reménye, ez a meggyőződés irányította munkámat, felismerve azt is, hogy Erdélynek, az erdélyi magyarságnak és az erdélyi magyar irodalomnak szüksége van Magyarországra és Magyarországnak szüksége van Erdélyre. Ennek a kölcsönösnek a tudata vezérelte irodalomtörténet-írói munkámat.

VINCZE FERENC

Viszik a fiút

Állok az udvaron, mint valami miráculum, akit senki sem ért, senki nem tudja, hogyan került ide, a két lovas szekér közé, a pajta és tornác közti sárba. A férfiak az ólak előtti lócán ülnek, kezükben cigaretta, pohárnyi sör, arcukon udvarias mosolyba kényszerített kíváncsiság. Aki ért, az szót sem szól, aki tudja, értem, hevesen gesztikulálva beszél. A szanaszét futkosó gyermekek közül egyet-egyet odarángat az apjuk, két ujjával összecsuppenti orcájukon a bőrt, s többlyukú vigyorgással magyarázza, ez is az enyém, meg az is az enyém. Jóféle portéka, kínálja, hátha megtetszik valamelyik. Jóféle lánygyermekek, tizenöt-tizenhat évesek, arcuk, kezük, erejük az érték, tudja ezt az apjuk, mutatja, válasszak.

Nézem a lányokat, őszinte mosollyal az arcukon várják, hátha kiválasztom őket. Reménykednek. Az apjuk belendül, rácsap egyikük fenekére, csak úgy csattan a keze, ez igen, mondja büszkén, ilyen a lánygyermek, ilyennek kell lennie.

Nekünk a fiú kell, azt visszük, mondom tántoríthatatlanul, s látom, az apa nem érti. Nem érti, mit eszünk azon a fiún. Közben kilép a tornácra a nőm és a tanár. Jönnek felénk, rá akarnak gyűjtani ők is. Mielőtt ideérnének, a tanárt elkapja a fiú anyja, kiperdül a konyhaján, odaáll elé, és kapkodva kezd bele mondanivalójába. Úgy látja, a tanár érti, közben látom, csak sejti, mit is hadar az asszony. Érzi, a fiúról szól a hosszú, szinte befejezhetetlen mondat. Megértik egymást, talál a szó, még ha néha össze is akad kibogozhatatlanul.

Muhí Sándor grafikája

Nőm mellém lép, táskájából cigarettát vesz elő, rágyújt, és az ég felé eregeti a füstöt. Tetszik ez a lócán ülőknek, kendőzetlen kíváncsisággal méregetik. Egyikük odajön, valami távoli rokon, mondja sietősen, aztán tovább beszél. Hogy mit és miért, azt láthatólag maga sem tudja, s mikor újabb cigarettapapírt meg dohányt veszek elő, pironkodva kérdezi, kaphatna-e ebből az úri dologból. Így mondja, úri. Próbálnám elmagyarázni, hogy aligha úri ez, inkább olcsó, de teljesen feles-

leges lenne az erőlködésem. Csodaszámba megy, hogy tekerem a szívart, s nem pakliból rántom elő, amint ők teszik. Sodrok egyet neki is, együtt szívjuk, mint valami békepipát. Tovább enged a hangulat. Olyannyira, hogy az előbb még kendőzetlen kíváncsiságból mustra lesz. Tapogató tekintettel óvatoskodik felfelé, először farmerben feszülő fenekét vizslatja, majd a férfiinget szétfeszítő melleit. Látszólag elégedett, foghíjas vigyorral kérdezi, hogy a feleségem is dohányzik-e. Látja, vágnám rá egyből, miközben indulatosan megmarkolom a zsebemben lapuló bicskát, de inkább azt választom, nem a feleségem. Ez tetszik neki, kéjes öröm ül ki az arcára.

Közben az asszony továbbra is a tanárnak beszél, kifogyhatatlanul mondja, az apa figyeli őket, láthatóan nem tetszik neki a dolog, zsebében rejtőző bicskája feltehetőleg hasonló lehet az enyémhez. Megunja, ordít egyet az asszony felé, az összerezzen, elindul felénk, s széles mozdulatokkal terelget bennünket a ház felé. Az út hosszú, enni meg kell, mondja, s szégyenlősen begombolja blúza legfelső gombját.

A tanár, a nőm meg én ülünk a szobában terített asztal körül. Be nem jön senki, néha egy-egy gyermek kukkant be a tornác felől, kezd lassan kényelmetlenül válni az üldögélés. Aztán feltárl az ajtó, belép az egyik lánygyermek, nagy, kerek levesestálal egyensúlyoz az asztal felé, óvatosan leteszi, és kimegy. Már kezdenénk merni az ételből, mikor bejön az asszony egy tálcával, rajta vizes poharak és egy bizonytalan színű ital üvegben. Tölt minden pohárba, azokat élénk helyezi, majd az enyémbe beleiszik. Egyből szabadkozik is, így szokás, lássuk, ő is megissza, jó az. Az áldomás szar, édes és erős. Illedelmese vagyunk, megisszuk, aztán eszünk.

Évés után még elszívunk egy cigarettát az udvaron. Félkörben állunk, már a fiú is odasompolyog mellénk, hozza a táskáját is. Tiszta inget, vasalt nadrágot visel, felkészült az útra, megy idegenbe. Az anyja kezét tördelve magyaráz, főként nekem, tudja, jobban értem bármelyikünkénél. S miközben mondja, szentképeket húz elő köténye zsebéből, mindegyikünknek ad egyet, jó az, megsegít az Isten. Meg, de mondom neki, engem megreformáltak, engem ez kevésbé segít. Lesz is riadalom, még a férfiak is odagyűlnek, nem láttak még ilyet, egyre kételkedőbben, gyanúsan méregetnek. Egy az Isten, vágom ki magam végül, s szerencsére úgy értik, ahogy mondom. Megnyugszanak, már a fiút lapogatják, hogy viselje jól magát, ne egyen sokat, ne feleseljen, s ha sétálni megy, vegyen tiszta ruhát.

Búcsúzunk. Sorban állnak, kezét fogunk becsülett, s a fiút ölelik, csókolják, már-már temetik is. Nőmet erősen szeretik, az asszony két oldalt megcuppantja, erre felbátorodnak a foghíjasok is, megölelik, ahogy kell, lapogatják rendesen, ünnepnap ez, nem temetés. A kocsiában ülve látom, a kerítés mögött égre szegezett tekintettel vetik a keresztet, legalább hármat, csak baj ne legyen. Mi örülünk, visszük a fiút. Ők állnak az udvaron. Reménykednek.

SZÓCS ISTVÁN

Sárgavarázs-jegyzetek

4. A tudás sárga virányain

(Egymást szedtük rá
azzal, hogy tudunk
ám a valónál
mind elámulunk.)
(M.I.)¹

Művészek, írók irigységéről, féltékenykedéseiről, kollegialitás-hiányáról, főleg a reneszánsz óta, sok közhely és tüskés anekdota terjeng. Van azonban ennek a jelenségnek egy olyan módja, a csoportos, a *testületi*, a szakmai féltékenység és elzárkózás, amely különösképpen az utóbbi másfélszáz évben erősödik, hat és pusztít, de nem azonos a céhek önző érdekvédelmével, éppen a céhek megszűnése után vált oly mértékűvé, hogy sokszor lehetetlenné teszi azt, amit azelőtt úgy jellemeztek: „a tehetség kitör és eget kér.” Ami nyomasztóbb nemcsak a művészet- és műkedvelés-félék területén, hanem a tudományban is.

A természettudományok, a „reálisak” terén nem tudom, hogyan áll ez az ügy, de történetírás, néprajz, irodalomtörténet és általában a művelődéstörténeti ágazatok tartják magukat a *Hónalj-törvényhez*: a „tudományos munkatár” nem nőhet magasabbra professzora hónaljánál, vagy – jaj neki!

Mielőtt azonban példát is felhoznék személyes tapasztalatomból, az egyik legszebb *ellenpélda* a kevésből, amit ismerek: Györffy György. Györffy véleménye, hogy a *Névtelen jegyző* műve regényszerű, sok tekintetben fiktív adatai nem fogadhatóak el tudományos értékű forrásnak, eleinte nekem is tetszett, később azonban Marjalaky Kiss Lajos és Móricz Zsigmond nyomán rájöttem, Anonymus nagyon is realista. Bár nyilván „osztálykorlátolt” hiányosságai vannak: a művében csak *rusticus*oknak, etnikumuk megjelölése nélkül említett „falusiakról” szólva nem említi, hogy szintén magyarul beszéltek – szemben a török nyelvű *Történettel*, amely ezt megteszi. A székeleyekről szólva pedig túlságosan szűkszavú, nem tárgyalja a székeleyek főnemzetségeit (Ábrány, Adorján, Halom, Jenő, Medgyes, Örlec), sem azt, hogy más forrásokban a székeleyeknek három nemzetsége említettetik. Márpedig enélkül településtörténetüket egyáltalán nem

érthetjük... És hogy az ő *Gelou*-ja, vagyis „Gyaluja” és *blaccus* népe nem lehet azonos a *valachusokkal*, s különben is, róluk adott negatív minősítése csakis a fegyverzetükre vonatkozik (hogy íjon kívül más fegyverük nincs)... Mindenről levélben megkérdeztem Györffyt: „úriember módjára” válaszolt: „bár nem ért egyet a szerzők véleményeivel, forduljon Rásonyi László és Bodor György munkáihoz, ők foglalkoznak komolyabban e kérdésekkel.”²

Amire azonban egy fél-, vagy alvagy „teljes” tudós mindig a leghiúbb, a legféltékenyebb: az a tájékozottság (jólértesültség, azaz bennfentesség), az erudíció. „Te ezt honnét tudod?” Ebben a kérdésben ugyanis bennefoglaltatik: nem illik bárkitől értesüléseket szerezni, és végleg nem: magadtól rájönni valamire! Nemrégiben írtam egy 1875-ben kiadott értekezésről, a Metanaszta jászokról, vagyis a Duna-Tisza közének kellős közepén élő magyar népcsoportról, valaha azt olvastam róluk, Bárczi Gézánál, hogy a kaukázusi oszét népből erednek, és nevüket az orosz nyelvből ismerjük, délszláv közvetítéssel. Az értekezés szerzője, dr. Szombathy Viktor komoly tudósnak látszik, ám nem támaszkodik olyan magyar szerzőkre, akik előtte (1875) e kérdést kutatták, mivel ő „elsősorban a földrajz, másodikként a történelem, harmadikként a *népisme* adataira támaszkodik, és csak negyedikként a nyelvészetre.” „Így az én nyelvészkedésem nem egyedül a hangzásból indul ki, és ez által különbözik az Otrokócsi, Horvát István, Jászay és a többi nyelvész-kedő történetíróink eljárásától, kik nemzeti buzgalmukban túlmennek a kellő határon és így a célt eltévesztették”. Ezzel viszont a *különb*ben valóban nagyon korrekt szerzőnk elárulja, hogy az általa meghaladottnak vélt szerzők műveit inkább a szokásos, régesrég kommentárok közhelyes torzításai alapján, és nem maguk mivolta szerint véli megítélhetőnek! A túlajtott „nemzeti buzgalomtól” határolja el magát, holott ha némileg figyelmesebben olvasgatja az elvetett szerzőket, ámulva láthatta volna, hogy Otrokócsi Főris, határtalan magyar nemzeti buzgalomban minden magyar szót, amelyiket csak lehetett, a bibliai *héber*, vagy az ugyancsak ókori *káldeus* „babiloni” nyelvből igyekezett levezetni! Horvát István pedig nálunk a legelső volt, aki kategorikusan eluta-

sította a nyelvek esztétikai vagy más minőségeik alapján végezhető rangsorolását! Bizony, bizony, még a német nyelvet is tisztelte és méltatta, ő „a magyar nacionalizmus mitológiai szörnye”, ahogy a jobb egyetemi káderek körében nevezték!

Otrokócsi Főris Ferenc elsőként foglalkozik bővebben magyar történészek közül a *jászokkal*,³ nem merül fenn még nála az az adat, hogy XIV. századi oklevelekben olykor filiszteusokként említik őket, viszont ír a szlovéniai magyar szórványokról, kiket *brecó* vagy *brencó* néven emlegetnek, római forrásokban viszont *breuci* (azaz breuki) néven említve.

Otrokócsi Főris a *baranya* névvel hozza összefüggésbe, szerinte annak a változata, érdekes, hogy nem merül fel nála a *Berény* névvel való kapcsolat, nyilván nem álltak rendelkezésére helynévjegyzékek. A régi Nagyszótárunk szerzői szerint a *Berény* név talán „vásáros helyet” jelentett (Jászberény = Jászvásár!), – ám ezt nem tartom valószínűnek. Talán valamilyen vízföldrajzi jelölésből eredhet, vagy lápvidéki gazdálkodással kapcsolatos.

Egyébként mindentől függetlenül érdekesek Főris héber etimológiái is. Ezt a „kutatási irányt” nem ő választotta: Szent Jeromos óta „tudományos” közhely volt: az ősnyelv a *héber*, az angyalok nyelve, lásd azokat az üdvözlő verseket, amelyeket Molnár Albert szótárának első kiadásához írtak *német* költők... és lásd, hogy Molnár a második kötetnél óvatossá vált ez irányban. Ám Főris még majd száz év múltán is úgy hisz a héber etimologizálás helyességében, mint a jó kétszáz év múltától kezdve az összes Jenicsek bácsik a szlávista, és a Bárczi-Benkő Lórándok a germanista kódokban. Valóban van *egy-két tucatsnyi* „bibliai” megfelelés: *bárim* – barom, *gádje* – gödölye, *jabad* – jobbágy (lásd angol *job!*), *kitűnet* – kötény, a *t* végződés itt a nőnem ragja, lásd görög *kiton*, a *tevuas* – tavasz (lásd *Tammuz*, végső fokon a szumír *Dumuzig* – szentgyerek, lásd *Damasek*) s még egynéhány, amit modern nyelvészek vagy mitológusok is elismernek.

Amikor egy-egy tanróka röhögőkorust akart szervezni a gyakornok és doktoranda jelöltekből, olyasmiket hozott fel – a Horvát Istvánnak hamisan tulajdonított zöltségek mellett –, hogy Főris szerint *Alexander*, az tulajdonképpen: *Alak Sándor*, azt már nem tették hozzá, hogy a továbbiakban ez Főrisnél *Alak Sadder*, vagyis *Isten küldötte* (*Alah*: héber *Eloah*, többesben *Elohim*... Fogarasi János szerint lásd *Élő*, azaz *Eleve*).

>>>>> folytatás a 16. oldalon

>>>> folytatás a 15. oldalról

Annyit mindenesetre a nemzetközileg elfogadott nyelvtudomány is kiderített, hogy az *Alexander* név görög előtti és eredetileg két tagú.

Persze, néha valóban mosolyra készítő Fóris módszere, bár nem annyira, mint a Bárczié. Például a *karacsony* szerinte eredetileg *karácsond* és azt jelenti, hogy „a hideg idő beálltakor”. Miért?... Mert létezik egy héber szó, *karach*, mely többek között hideget, fagyot jelent, aztán felsorol néhány idetartozó szót, pl. a *korcsolyát*, sőt azt is megjegyzi, hogy a *karcsú* nők bizonyára frigidébbek, mint a dundiak. (Kérdezhetné is valaki, vajon prédikátor vagy gályarab korában tett ilyen megfigyeléseket?)

Egyébként elképesztő, hogy e munka és a Desericiusé, s a Révai Miklós főműve, az *Elaboratio*... mai napig nincs magyarra fordítva! Az ember már-már hajlandó ezt is azzal magyarázni, hogy a mai történészek és nyelvészek irigylük az elődjeiket: mennyivel olvasattabbak voltak nálunk! Sőt kritikusabbak is, noha utódaik igyekeznek nevetségesen, naivan beállítani őket.

(Egyébként elég valóságosnak látszó etimológiái is vannak: pl. Esztergom: *Istergram*: a Duna, vagyis az *Ister*, éppen ott fogadja magába a *Garam* folyó vizét [kiesik belőle az első A hang!])

Az irigység, a becsvágyból fakadó féltékenység nemcsak a *nagyok* mellésként *apró gyöngéje*, hanem a kultúrát s így a történelmet is alakító őrvenylő mélyáramlat, amely a legnagyobbakat is magával sodorhatja. Bizonyára a „reáltudományok” és a technológia terén is ez a helyzet: elég, ha az Edison és Tesla közötti viszonyra gondolunk, valószínűleg Edison nemcsak anyagiak miatt akarta kijátszani a másikat – mit nyert volna, ki tudja, a világ, ha nem ellenfelekként működnek?

Visszatérve az irodalomra, megrendítő, hogy a féltékenység és az eredetiségre, az „eszmetulajdonos” rangjára vágyás sokszor tudat alatt is működik. A legnagyobbaknál is. Például Babits Mihálynál: zavarba ejtő, hogy *Az európai irodalom történetében* milyen lekezelőleg ír E.T.A. Hoffmannról, *Az ördög bájitalát* úgyszólván leponyvaregényezi. Ugyanakkor az ő legjobb, legmélyebb, legérdekesebb prózai műve, a *Gólyakalifa* tökéletesen Hoffmann

– és iskolája – szerkesztés- és látásmódjában született! Sohasem hittem volna, hogy valaha én is irigy leszek valakire, s pláne Balla Zsófiára, pedig az vagyok. A *Gólyakalifából* írt színműve hozta újra előtérbe ezt az igazságtalanul félretolt művet! Kár, hogy annak idején a kolozsvári magyar színház csak félgőzzel volt képes színre vinni Balla Zsófia remek találatait és újrafelfedezéseit.

Annak idején a *Gólyakalifa* rám is serkentő hatással volt: merjek szembenézni a valószínűtlenségek valószerűségével. Például, évszázadokon át miért nem vette észre senki – ha valóban nem? –, hogy a *Képes Krónika*

lorista nem írt, csak irodalmárok és újságírók. Egyedül Faragó József tette meg, hogy elmenjen a legnevesebb magyar egiptológushoz, megkérdezni: van-e némi realitása megállapításomnak, hogy a Fodor Fehér Bárány magyar népballedabeli ábrázolása képileg azonos legyen egy egiptomi istenszoboréval? A tudós ezt felelte: miért ne lenne, hiszen Egyiptom műveltsége évezredek óta a világ vezető műveltsége volt? Ezt viszont Faragó nem írta meg így, holott számon tartotta a legpicurkább adatokat is: egy ízben jegyzetben még saját magának is köszönetet mondott egy adatért! Pedig

vártam a szakszerű bírálatokat: alkalmat adtak volna mulasztásaim pótlására! Például, hogy *Júlia Szép Leány* azért akar éppen búzavirágot koszorúba kötni, mert a búzavirág kuruzslástól védő, sőt „terror-elhárító” virág – ezt gépelés közben felejtettem ki.

Igaz, Desericiusnak, Mária Terézia történetírójának, Julianus barát levelei felfedezőjének majd 200 esztendő kellett várnia arra, hogy valaki ráharapjon észrevételére. A magyarság nyomai visszafele nem érnek véget Baskiriában, tovább haladnak kelet felé, de ott sem érnek véget, délre kanyarodnak, az Aral tó irányába, onnét tovább mutatnak még délebbre, Üzbegisztánba, aztán megint nyugat felé fordulnak, s a Kaukázustól jóval délebbre enyésznek el

végleg. Innét nincs tovább nyom!... (Csak manapság tudni, hogy talán van...)

Otrokócsi Fóris könyvének első mottója ez a bibliai idézet: *Egyik nemzedék elmegy, a másik megjön. Generatio (una) abít, et generatio (altera) advenit.*

Jegyzetek

¹Helyes, ha az ember pedáns filológus módjára idéz, néha azonban a folyékonyág kedvéért az idézetet be kell simítani az egész hangulatába.

²Rásonyi munkáit többen kifutották, pl. Makkai János, Bodor György nemzetségtáblázatairól eddig csak Péterffy László festő-szobrászművészről olvashatni valami érdekeset.

³Franciscus Foris Otrokócsi Origines Hungaricae Franequerae 1693.

Teodor Botiș: Anyaság

egyik „legrepresentatívabb”, legmutatósabb oldalán látható egy ismeretlen írásfajta? A díszítményeiben pedig egy harmadiknak a nyoma? Felkínáltam több neves, illetékes tudósnak, legfennebb pislogtak egyet-kettőt, de egy kukkot sem szóltak. Elküldtem a kinagyított fényképét a legilletékesebb, „egyébként” nagyon komoly tudósunknak, éppen negyven éve, hogy nem válaszolt. Annyit sem, hogy „káprázik a szemem”, persze nem tudhatta, politikailag hogyan állok.

Mint ahogy legalább negyven éve, hogy a *Selyemsárhajóm* útvonaláról, miszerint az közvetve és közvetlenül visszavezet az ókorba, sőt özőnvízi időkbe, soha egyetlen folk-

XANTUS BORÓKA

A „majdnem-tökéletes” megérintése

„A tökéletes lakás utópia. De bízom benne, hogy létezik a majdnem” – ha egy író célkitűzéseit, irodalomszemléletét saját soraival szeretnénk érzékeltetni, azt hiszem, Jancsó Noémi esetében ez a két mondat megfelelő választás. A szerző összegyűjtött írásait magába foglaló kötetben az idézett kettősségre épülő írói/költői világ bontakozik ki: mindennapinak mondható érzelmek, attitűdök és a teljesség utáni vágyakozás ütközésével és összefonódásával találkozhatunk szinte minden szövegben. A *webkamera-arc* nagyrészt a 2008-as *Emotikon* írásait tartalmazza, de egy olyan fejezettel egészül ki – *Jancsó Noémi háza* –, amely nemcsak szépirodalmi szövegekkel, hanem esszével, tanulmánnyal, valamint a szerző fikciós szövegeit is felerősítő CV-jével próbálja teljessé tenni a korán lezáródott írói életművet.

A kötet leghosszabb s talán leginkább összeálló írása a szinte kisregénnyé tevélyesedő *Emotikon*, amely egy mozgássérült férfi, Daniel Ludensi életébe nyújt bepillantást. Daniel mindennapjai a messengerpartnerekkel folytatott virtuális beszélgetések és a realitást képező lakás szűkössége, az ápolónővének való kiszolgáltatottság keretei közé záródnak. Együttérzés és önzés, változtatni/megváltani akarás és tehetetlenség egyaránt benne van Daniel és a többi szereplő viszonyában, melyek bonyolultságát a többféle értelemben használt Caritas Romana szimbolizálja. Az antikvitásból ismert mítosz konkrét felhasználása, továbbgondolása és a mű egészére való kiterjesztése olyan jellegzetes megoldás, amely nem egyetlen alkalommal jelentkezik az *Emotikon*ban, és a kötet más írásaiban is megtalálható. Daniel a grafikáin megjelenő Eva alakja kapcsán eleveníti fel először az éhhalál szélén lévő, idős apját tejével tápláló nő történetét, majd az *Anyatej* címet viselő blogján meséli el ugyanezt, hozzáfűzve reflexióit. Eva megalkotása Pygmalion teremtmő aktusával mutat rokonságot, létrehozásával Daniel kínzó magánya, betegsége képletes feloldását szeretné elérni – anyatejjel táplálni sivár életét. Hasonló szereppel bírnak virtuális barátai is, a messenger-beszélgetésekből megismert Catherine és Nóra. Paradox módon a mindennapjaiban hús-vér nőként jelenlévő „nővérke” csak viszolygást vált ki álszent önfeláldozásával – Daniel szerint az ápoló betegségéhez való perverz vonzódásával, egoizmusának tömjenezésével valósítja meg a Caritas Romanát.

Úgy tűnik, a Hermes messenger hiába viseli az istenek követének nevét, csak a virtuálist képes összekötni a virtuálissal, a létrejövő kapcsolatoknak nem lehet helyük a realitás szintjén: a webkamera-arc mögötti eleven tekintet sohasem csillanhat fel. Ezért Nóra valóságos, fizikai megjelenése nem hoz változást Daniel életében, visszautasítja a személyes találkozást, és a számára hiteles Caritas Romana-értelmezéssel erősíti meg a ket-

tejük világa közötti átjárhatatlanságot: az életet jelképező anyatejhez a haldoklónak nincs joga. Nóra egy másik mítoszra hivatkozva nyugszik bele a történetbe: „Eurüdikét ember nem képes felhozni az alvilágból a legszívettépőbb lantjatekkel sem.” Erőfeszítéseik a líra révén is hangot kapnak: ambivalens érzelmeiket az elbeszélést (?) lezáró versbetétben, *Az égis erő nefelejcsékben* a megvadult kert fent és lent dimenzióit összekötő képei („cickányok cikáznak városom csatornáin”, „a nefelejcsék felhőszeretöt tartanak”) közvetítik.

Az antikvitásbeli történetek továbbgondolása, a virtuális és valós világ játékos, ugyanakkor óriási téttel bíró szemebeállítás, a mozgássérült életmód szokatlan érzékenységgel való bemutatása olyan jellemvonások, amelyek a kötet legjobb darabjává teszik az *Emotikon*ot. Olvasóként akaratlanul is hozzá mérjük a további írásokat, melyek néha vázlatosnak, csupán egy-egy ötletziporkának tűnnek a nyitó darabhoz képest. Mintha az *Emotikon* összegezné a kötet törekvéseit, hiszen kifejtetlenebb formában számos megoldására, motívumára ismerünk rá a rövidebb szövegekben: a *Philemon és Baucis*ban is modern keretek közé helyeződik az Ovidius *Metamorphoses*éből ismert történet, s végkifejlete ennek megfelelően alakul (a jóindulatú házaspárra egy idegen rágyújtja saját házukat, s nem fává változnak, hanem egy fa dönti be a tetőt, megpecsételve pusztulásukat), a *László* című kispróza beteg és magányos hőse, akárcsak Daniel Ludensi, fizikailag és érzelmileg is menthetetlen, vagy a versbetétek képei (pl. a csokolózó felhők) a későbbiekben is visszatérnek. Ennek ellenére az *Emotikon* követő szövegek nem okoznak csalódást: hangulatiságukkal, érdekes képzettársításukkal, különböző műfajok megidézésével, vendégszövegek bevonásával egy sajátos látásmódú író-ról/költőről árulkodnak.

A sokféle hang, műfaj próbálgatása, a regiszterek keverése végig nyomon követhető a kötetben. Az *Emotikon* nyelvi világába szervesen épülnek be a messenger-beszélgetések, ugyanígy a *Három keret szépi szerelmekhez* című ciklus rövidprózái/versei is jól elegyítik a romantikára jellemző hangvételt a tárgyilagosabb megszólalással vagy a huszadik század elejére emlékeztető szókincset a mai szlenggel. Maga a három keret is három különböző megszólalás- és elbeszélsmódra utal: a szerelmi történeteknek Amál és Dezső megmosolyogató civódása, a Holdsugár és a lány egymás iránti vágyakozása, a nagypapa fiatalkori titkának csínyszerű felfedése ad keretet. De a kötet szerzője az aforizmaszerű írásokban (*A narcissus-i perc*, *Fürdés*, *Egy ismerős, így*), az antikvitas műfajait, beszédmódját megidéző versekben (*Pán*, *Dictur Homerus caecus fuisse*) is jól érvényesíti tehetségét. Külön kiemelés érdemelnek megkapó világú meséi.

A mese és a csodás elemek használata visszatérő vonása *A webkamera-arc* rövidprózáinak és verseinek. A *Holdének folytatása* a romantika világszemléletét juttatja eszünkbe, és számos olvasmányélményt aktivizál (Hoffmann, Vörösmarty, Eminescu stb.). A fiatal nő és a Holdsugár szerelmében az ég és a föld érinti meg egymást, távoli világok találkozhatnak, és maga az irodalom is – a Lope de Vega-, Maupassant-versek szöszterinti beemelésével – segít az áthidalhatóság megteremtésében. A *grófnő reggelijében* a fantáziadús elemek: az alkonyatszínű tükörtojás, a holdfényű pezsgő, Kiflibálna és Csokoládéfőnök mellett jól megférnek a mese csodás hangulatából kimozdító, ironikus elbeszélői kiszólások is: „Egy stabil fizetésért sok mindent el kell viselni, kincsem.” A kegyetlen grófnő képtelen próbáit végrehajtó szolgálólány történetének befejezése: „de a jutalmat, ki tudja, miért, sohasem kapja meg” – nem felszabadító örömmel, inkább nyugtalanító érzésekkel tölt el. Hasonló hangulat jellemzi a mesét is magába foglaló ciklus nyitóversét: a hangutánzó szavak, játékos megoldások nem oldják fel a könnyező indián megmagyarázhatatlan félelmét és egyedüllétét: „Az indián ott fenn / Reszketett. / Az ablakok között / Magában dzsúdózott / A jéghideg.” Mindez egy olyan felfogásról árulkodik, amely leginkább Weöres Sándor verseinek látásmódjával hozható kapcsolatba: mivel a beláthatatlan egész szempontjából egyformán kicsi a felnőtt és a gyerek is, így nem különíthető el markánsan a gyerekeknek és a felnőtteknek szóló irodalom. Valószínűleg ezért szólnak Jancsó Noémi meséi, játékos világú, ritmusú versei is gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Az utolsó fejezet, *Jancsó Noémi háza* megerősíti az eddig olvasottakat, bizonyos szempontból kulcsot ad a kötet befogadásához, megértéséhez, anélkül, hogy lezárna azt. A szerző esszéi, életrajza egy átlagon felüli műveltségű, sokirányú érdeklődési körrel rendelkező lányról tanúskodnak: klasszika-filológiai ismereteire, a Máltai Segélyszolgálatnál vállalt önkéntességére külön felfigyelünk. A fejezettel azonos címet viselő szöveg Jancsó Noémi ars poeticáját tartalmazza: a megírt és tervezett irodalmi témákat, műfajokat tároló „szobák” felsorakoztatása után az utolsóban lehetne elérni a „majdnem-tökéletes megérintését”, egy olyan célt, amely az esztétikai kiteljesedést és a kimondatlan transzcendenst is magába foglalja. Ez ad értelmet az írásnak: a szövegnek, amelyet szerzője „szókép-szoborcsoporthá” szeretne formálni, gondolatait, világát pedig remekművé alakítani. Jancsó Noémi kötetében mégis az a legszökebb, hogy a „majdnem-tökéletesre” való törekvés nem válik szemellenzős bölcselkedéssé, hanem „nagyon is emberi” módon valósul meg: a kevésbé kiegyensúlyozott írások és a fényesre csiszolt darabok jól kiegészítik egymást.

Jancsó Noémi: A webkamera-arc. Összegyűjtött írások. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2011.

KÖLLŐ ZSÓFIA

Egy igazi – szép, magyar – komédia

A *Szép magyar komédia* irodalmunk első szerelmi témájú drámai műve, szerzője pedig első nagy, kanonizált költőnk, Balassi Bálint. 1958-ban találták meg a komédia teljes kéziratot változatát Bécsben.¹ Színpadi előadása azóta nagy kihívás a színházak számára, már csak elsőségből adódó tekintélye miatt is. Ősbemutatóját 1961-ben tartották a Debreceni Csokonai Színházban, az utóbbi években a Petőfi Irodalmi Múzeum tűzte műsorra a Balassi-émlékév alkalmából, majd 2008-ban a Szegedi Pincészet színház a hippikorszakba átültetve adta elő a komédiát. Az erdélyi színpadokon is többször feltűnt.² Tehát, miközben az irodalomtörténészek között azon folyik a vita, hogy mennyire magyar, azaz eredeti és milyen viszonyban áll a forrás-szöveggel Balassi olaszból fordított/átültetett pásztorjátéka,³ addig rendezők és színészek azon vannak, hogy valamiképpen aktuálissá, négyszáz év távlatából is befogadhatóvá tegyék a komédiát. Török Viola, a sepsiszentgyörgyi előadás rendezője 2012 nyarán újra ígért mondott a kihívásra, és a miházi Csúrszínház keretében megrendezte a darabot, melyet 2012. július 26-28-án adott elő a sepsiszentgyörgyi, csíkszeredai, marosvásárhelyi, budapesti, nagyváradai színházaknál játszó fiatal színészekből álló rögtönzött társulat, mindössze három alkalommal, mindahányszor teltház előtt.

A nyári fesztiválhangulat, a rusztikus környezet, a rövid felkészülési idő mind afelé mutattak, hogy egy szórakoztató, könnyed darabot fogunk látni, amit a kisgyerekektől a vajt fülű színházszakértőkig mindenki élvezni fog. Éppen ezért lehetett skeptikus a kedves néző, ha olvasta Balassi szövegét, hiszen a történet igen egyszerű (egymástól elszakított szerelemesekről van szó, akik inkognitóban élnek, ám a darab végén lehull a lepel és egymásra találhatnak), lévén hogy nem is az akció, hanem a dikció, a szép beszéd a lényeg ebben a műfajban, nyilván 16. századi nyelven. De amint elkezdődött az előadás, kellemesen csalódhatott. A színészek ékes régi magyar nyelven szóltak, de ebbe nem fáradt bele a néző, hiszen gyakran átváltottak éneke-rezénre-ritmusra, a jelenetek között táncbetétek frissítették a lankadó figyelmet a Bekecs néptáncgyűttes és Könczei Árpád zeneszerző-koreográfus jóvoltából, és kellekkel (élő kecske, káposzta, eper stb.), apró humoros, mai gesztusokkal színezték az előadást. És bár jól megformált jellemeket láttunk, főleg a férfi szereplők-nél (Kónya Útő Bence Credulusa finom lírai alkat volt, a költő Balassit igyekezett megragadni, Fekete Zsolt Sylvanus a pillanatnyi benyomásai által vezérelt férfi, aki érzi és követi az élet természetes ritmusát, a Pál Hunor által megformált Dienes pedig csupán a földi dolgokkal foglalkozó, kicsit együgyű, de roppant gyakorlatias, ízes beszédű pásztorlegény), mégis számomra a szórakoztatóvá tétel volt az előadás igazi erénye. Mert ez

a természetközeli, ritmusossá, zenéssé formált darab közelebb állt a reneszánsz drámához, életérzéshez, mint a kőszínházak művi környezetében tett próbálkozások. Ezért is mondható Török Viola rendezései közül ez sikeresebbnek, mint a Tamási Áron Színház-beli: abban már benne volt a zene, de kívülről jövőként, tánc nélkül, az egész sokkal statikusabb volt, mint a miházi csúrszínház akármelyik előadása, személységükben is dinamikusabb szereplők. Az előadás a népzene, néptáncok kívül Balassi verseit is asszimilálta, melyeket maguk a színészek adtak elő csellón (Credulus), gitáron (Dienes), darbukán (Sylvanus), helyenként furulyával vagy triangulummal kísérve, mondanivalójuk és színpadi cselekvéseik szerves részeként. Így az eredetileg dallamra, „nótára” írt, de ma általában papírról olvasott Balassi-versek megelevenedtek, a színészekhez rendelt hangszerek (lírai vonós, ritmusos ütős és dinamikus pengetős) pedig jellemükkel is összhangba kerültek.

Jelenet az előadásból – Fotó: Vajda György

A hangulathoz maga a környezet is hozzájárult. A falusi csúrszínház elrendezése lehetővé tette, hogy a színpadot hátrafele megnyissák, ahol a végtelennek feltűnő mezőn a táncosok körtáncot jártak, berépültek a rovarok, sőt még egy denvér is. Így nem volt szükség sok díszlet-elemre ahhoz, hogy a természetben érezzük magunkat ebben a faépítményben, elég volt, hogy a szereplők ruhái földszínűek legyenek (tört fehér, valamint a zöld és a barna árnyalatai), kivéve Galatheát (Gulácsi Zsuzsanna), akinek ruhája csábitó eszközére, az eperre hasonlított.

A dráma szövegét feltáró és értelmező irodalomtörténészek abban is kételkedtek, hogy van-e humor Balassi komédiájában, és nagyjából kezdték keresni. Eckhardt Sándor Dienes „alacsony stí-

THEÁTRUM

lusú” beszédében találta meg a humor forrását, mások szerint az erotikus-metamorforikus beszédmód, a kétértelmű fogalmazás idézi elő a nevetést⁴ (pl. káposzta-torzsa mint fallikus jelkép, a nyuszi mint a női genitália jelképe, Júlia és a kecske azonosítása, eper mint a testi szerelem jelképe stb.). Az előadás minden humoros erotikus utalást kiemelt, ezeket mozdulatokkal, gesztusokkal, az akció szintjén is alátámasztotta (pl. Dienes két fej káposztát harapdálva, magának abból melleket formázva próbálja meggyőzni Sylvanust Galathea szerelméről), és rámutatott: bizony, ebben pontosan olyanok vagyunk, mint a reneszánsz ember, a test dolgain nagyon tudunk nevetni.

Összegzésképpen elmondhatom, hogy igazán jól szórakoztam, és ezért a hiányosságok nem zavartak. (Talán csak az, hogy az új néven kívül mással nem nagyon álcázott szerelmesek miatt nem ismerik fel egymást. De ezt inkább Balassival kellene megbeszélni, bár a rendezés valamilyen eszközzel rásegíthetett volna, hogy Credulus és a Kiss Bora-Zsuzsanna alakította Júlia ne tűnjene a mai néző számára együgyűnek.) Nagyszerű nyáresti program volt, és külön örültem annak, hogy Balassi hosszú, a szerelem jótékony hatásait ecsetelő bevezető traktátusát sem hagyták ki, a szöveget leosztották a szereplők között, akik mintegy azzal mutatkoztak be, léptek színre, még jobban kiemelve a dráma értékét.

Jegyzetek

¹1619-es debreceni nyomtatott változatából négylevélnyi töredék maradt fenn, mely 1899-ben került elő, a kéziratot változatot Jan Mišianik szlovák kutató fedezte fel 1958-ban az Österreichische Nationalbibliothekban, egy Fanchali Jóbról elnevezett kódexben.

²1993: Figura Stúdió Színház (Gyergyó-szentmiklós), 2002: Tomcsa Sándor Színház (Székelyudvarhely), 2004: Tamási Áron Színház (Sepsiszentgyörgy), 2009: Kolozsvári Állami Magyar Színház (felolvasószínház, klasszikus magyar drámasorozat)

³A *Szép magyar komédia* forrása Castelletti Amarilli című művének 1587-es kiadása, Balassi főleg neveket változtat meg benne. Eckhardt Sándor szerint (Balassi-tanulmányok, Akadémiai, 1972) ez a színtelen forrásszöveg lehúzza Balassi komédiájának értékét, Amedeo di Francesco szerint (A pásztorjáték szerepe Balassi Bálint költői fejlődésében, Akadémiai, 1979) csak véletlenül találkozhatott ezzel az olasz irodalomban is periferikus művel, Tözsér Árpád ellenben úgy véli (A drámaköltő Balassi Bálint 450. születésnapjára, Tiszatáj, 2004), hogy az Amarillit realizmusa miatt választotta Balassi a műfaj legismertebbje, Tasso Amintája helyett. Mindent összevetve a témaválasztás Balassi ajánlásának fényében tudatos írói programnak bizonyul: kísérlet a magyar nyelv és a világi műfajok kiművelésére, a szerelemnek mint érzésnek és mint témának a védelmezésére a kizárólag egyházi-politikai témájú magyar drámairodalom korában.

⁴Jankovics József – Kőszeghy Péter – Szentmártoni Szabó Géza: Régi magyar irodalmi szövegyűjtemény II., Balassi Kiadó, Bp., 2000. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/regimagyar-irodalmi-2/ch05.html>

KÓDEX –

Nagy Gáspár nyelvi szabadságharcot vívott a rendszerváltozás előtt és után is. A vers maga a forradalom. A szabad szóalkotás a költő szabadsága. Felelősséggel élni a nyelv teremtő erejével a költő szabad választása. Ebből a szabadságból születhettek a falakat döntő, létkérdésekké teljesedő szavak: a *Halántékdob*, a *Mosolyelágazás*, a *Szabadrabok*, a *saltószabadság*, a *Magyarország-medencecsontok*, a *Szalmadélután*, a *sorsbukfenc*, a *mammutcsont-átültetés*, a *kardfogútigris-írás*, a *tapskisiklás*, az *Izzószálej* és megannyi hasonlóan drámai, áldozatok véréből serkent és nekik emlékművet állító kifejezés.

Gyakran a forma is – Buda Ferenc kifejezésével élve – vízszintes emlékművé válik. Nagy Gáspár ezen a téren is alkotói szabadságával. Válogat az elődök formáiból, egy-egy kötetben belül is változtatatosan variálva azokat. Mindezt úgy, hogy a kötött formák, képversek, prózaversek, szabad versek egyértelműen magukon viselik alkotójuk összetevészetlen kézjegyet. A kötetek egymásutánja megtanítja az olvasót eligazodni a formaképek, ritmusok, rímek, kimondott és elhallgatott szavak rengetegében. Tökéletes és töredékes szerkezetek váltják egymást, feszülnek egymásnak, hol a szabadság, hol a hiányból eredő diszharmonia kiáltásaként. Naturális hangok és költői beszéd vezet – kedvelt kifejezéseivel élve – a csendtől a kiáltáson át a robbanásig.

Megkapóan, találóan elmélkedik a politikai költészet kérdéséről *A költőt nem lehet leváltani* című Antall Istvánnal folytatott beszélgetésben. A politikai vers az ő értelmezésében inkább felelős költői gondolkodás. A jelen kényszerű és vállalt színe, mintája a versszöveget. Mint írja: „a politikai verseknek van egy hátulütőjük. Nagyon jó verseknek kell lenniük! Csak jó művekkel szabad kiállni. De nem hiszem, hogy azokat a költőket, akik mindig kiálltak, mindez megrettentené. [...] Sokan például Weörest apolitikus költőnek tartották. Én, ha megnézem Weöres Sándor költészetét, szinte fölzsisszenek egy-egy sornál, hogy milyen mélyen politikus költő volt ő. Ott munkál mélyen a politikum, csak ki kell bontani.” Közismert, hogy Nagy Gáspár meghatározó alapélményei a történelem (különösen Magyarország és Közép-Európa) szabadságmozgalmak. Petőfi, Hriszto Botev, Utassy József, Csengey Dénes, Illyés Gyula vagy mások vonatkozásában számtalanszor idézi 1848, 1956 és 1968 eseményeit, szellemiségét, a szabadságért folytatott küzdelem jelentőségét hangsúlyozva. A szabadság igénye, megteremtése létkérdés számára, annak fizikai és metafizikai értelmében egyaránt. Nagy Gáspár szabadságmozgalmakat idéző írásai egyéni és nemzeti sorskérdéseket érintenek, olyan problémákat, amelyek a létértelmezés részét képezik (vagy kellene képezniük) napjainkban is. Önéletrajzi elemekben bővelkedő prózakötte is a „félelmen túli tartományból szól”. Verseihez hasonlóan vallja, a felelősség sors és választás, ezúttal hőse keserűséggel üvölti: „a felelősség elképzelhetetlen szabadság nélkül”.

EKLER ANDREA: Nagy Gáspár szabadságfogalmáról. KORTÁRS. 2012/03

– INDEX

„Hangos beszéd oceánja”

(Ami egy antológiából kimaradt)

Dobszay László emlékére

Szabolcsi Bence zenetörténeti írásainak kritikai kiadása¹ a hiteles újraolvasás és -értelmezés alapfeltételeit teremti meg, akár szélesebb körben is. Éppen ezért meglepő, hogy a hetedfélszáz oldalas szöveggyűjteményből kimaradt a páratlan stílusú zenetörténetész nagy horderejű tanulmánya, *A XIX. század magyar romantikus zenéje*² című nagyesszé, amelyre korábban Dobszay tanár úr hívta fel a figyelmemet. Fölösleges hozzátenni, hogy a körüti antikváriumban megvásárolt példány élményszerű olvasmány, életkortól függetlenül.

A német, az olasz és a francia zenei stílus mintájára, nagyjaink a 19. század első felében „a 4-ik világhírű zeneiromdor” megteremtésén fáradoznak. Legyen zenei világnyelv a magyar! E mámoros gondolat hatja át a mindennapokat. Ugyanakkor „zene nélkül nem lenne mámor a mámor”. Az előbbiről Bihari János cigányprímás gondoskodik, az utóbbiról egy egész nemzet, mely történelme során először ismeri fel zenéjében önmagát, hogy azontúl „öntudatosan azonosítsa magát vele”. „Íme a *verbunkos*, mint a magyar öntudatraébredés s egyúttal már egy sor új politikai eszme és indulat jelképe”. „Nemzeti gondolat és tánc csakhamar szoros frigyben forrnak össze”, s a magyar romantikus műzene bölcsőjénél külföldi művészek hódolnak az újszülöttnak.

„És mindez jórészt illúzió, mely a valóság első érintésére szertefoszlik”; bár nem teljesen, hiszen egy magyar Schubertre vártunk, és – Simonffy adta az Ég. Miért nem tud a magyar valóban nagyot alkotni? „Tessék zenét írni a vitéz Magyar Nemzetnek” – visszhangzik „a kiábrándulás e sötét órájában”. Mindenekelőtt világossá válik, hogy német gyarmat lettünk, újonnan megalapított zenei intézményeink is ezt a célt szolgálják.

A magyar „úri-osztály”, a polgárság és a középneemesség végül is kitermeli a maga vezéralakjait: Erkel, Liszt és Mosonyi lesznek a magyar romantikus zene delelőjének előkészítői, kiérlelői – és búcsúztatói is. Ők e mozgalom „heroldjai”, akiknek a romantika szellemétől látszólag eltérően valóban szűkségük van a „beható tudományos vizsgálatra”. Jelszavuk tehát: tanulni, elmélyedni, és –

teremteni! Ezzel szemben a „magyar népiség nemzeties irányú megmentésére” hivatottak jelszava: „megtanulni a nép nyelvét s azután e nyelv felhasználásával különbet teremteni, mintegy a nép helyett”. Kellő felkészültség hiányában azonban e nemes szándék elsikkad.

Ámde a magyar zene körüli vita a forrpontra jut. Alapvetően két ellentétes nézet látszik körvonalazódni: a magyar világzene megteremtésén fáradozó *Zenészeti Lapok*kal szemben Czeke Sándor, a *Pester Lloyd* munkatársa azon véleményének ad hangot, miszerint: „a magyar nemzeti zene is csak egy folyam, mely az általános hangbeszéd oceánjába ömlik”. Ilyen állapotok mellett nemzet és kultúra összefogása csaknem lehetetlenné válik. A hanyatlás jelei egyre erősödnek, és a kiegyezést követő években beteljesül a wagneri jóslat: a nemzeti kultúra menthetetlenül parlagra és idegen kultúrára hull szét.

Mégis, mintegy igazolva Mosonyit és a *Zenészeti Lapok* gárdáját, a zenei műfajok és műformák terén új megvalósítások tűnnek ki: *magyar rondó*-, *magyar szonáta*-, *magyar fuga* stb. kísérletekkel találkozunk. E kísérletek lelkes szorgalmazója Bertha Sándor, aki élete tekintélyes hányadát e zenei formák magyar meggyökereztetésére fordította. Erkel megalkotja a tisztán magyar (verbunkos) *operát*, Reményi Ede magyar *vonósnégyest* ír, Liszt *szimfonikus költeményt* és magyar *misét*.

A mámor és álomkép elsősorban „érzelmeink mélységét” és „vágyaink szárnyalását” mutatja meg – vallja Szabolcsi. S ha, mint tudjuk, a magyar romantikus műzene nem válhatott is világjelen-séggé a saját korában, később előkészítőjévé lett egy olyan zenei világkorszak kibontakozásának, amely már nem a „mámorról és kijózanodásról” szól; egy olyan világénak, melyben „a dolgoknak új rendje kezdődik”.

LÁSZLÓFFY ZSOLT

Jegyzetek

¹Wilhelm András (szerk.): *Szabolcsi Bence válogatott írásai*. Typotex, Budapest, 2003

²Szabolcsi Bence: *A XIX. század magyar romantikus zenéje*. Zeneműkiadó, Budapest, 1951

Szeptemberi évfordulók

- 1 – 140 éve született Israel Querido holland író
- 2 – 120 éve halt meg Ernest Renan francia történész
- 3 – 160 év született Demkó Kálmán történész
60 éve halt meg Alfred Neumann német író
- 4 – 250 éve született Anton Bernolák szlovák nyelvész
140 éve született Jannis Griparisz görög költő
20 éve halt meg Gyárfás Miklós író
100 éve született Hajnal Gábor költő
140 éve született Schöpplin Aladár kritikus
- 5 – 110 éve született Zaharia Stancu román író
- 6 – 120 éve halt meg Alfred Tennyson angol költő
- 7 – 400 éve halt meg Giambattista Guarini olasz költő
- 8 – 140 éve született John Cowper Powys angol író
- 9 – 210 éve született Niccolò Tommaseo olasz író
- 10 – 120 éve született Ivo Andrić horvát író
200 éve született Garay János költő
70 éve halt meg Terézia Vansová szlovák költő
- 11 – 160 éve halt meg José Somoza spanyol író
470 éve halt meg Thomas Wyatt angol költő
- 13 – 130 éve halt meg Josep Arthur Góbineau francia író
- 14 – 235 éve született Costache Conachi román költő
335 éve halt meg József Barthomiej Zmorovic lengyel költő
- 15 – 190 éve született id. Ábrányi Kornél író
- 16 – 85 éve született Günter Grass német író

- 30 éve halt meg Selye János kanadai tudós
- 17 – 20 éve halt meg Tamás Aladár költő
- 18 – 110 éve született Enczi Endre franciaországi magyar író
- 235 éve született Heinrich von Kleist német író
- 19 – 330 éve halt meg Thomas Browne angol író
- 20 – 240 éve született Samuel Taylor Coleridge angol költő
190 éve született Thomas Hughes angol író
120 éve született Tache Papahagi román tudós
140 éve született Cincinat Pavelescu román költő
- 21 – 235 éve halt meg Samuel Foote angol író
- 22 – 130 éve halt meg Arany János
- 23 – 90 éve született Bálint Ágnes író
140 éve halt meg Théophile Gautier francia költő
430 éve halt meg Latifi török író
- 24 – 100 éve született Antalffy Gyula író
90 éve halt meg Andreasz Karkavitszasz görög író
- 25 – 190 éve született Duk Adolf író
- 26 – 70 éve született Magyarai Lajos költő
- 27 – 80 éve született Sylvia Plath amerikai költő
- 28 – 210 éve született Budai Ferenc történész
- 29 – 130 éve született Jean Giraudoux francia költő
- 30 – 100 éve született Boldizsár Iván író
130 éve született Bölöni György kritikus
250 éve született André Chenier francia költő
90 éve halt meg Gárdonyi Géza
- 31 – 85 éve született Galsai Pongrácz író
230 éve született Giovanni Battista Niccolini olasz költő

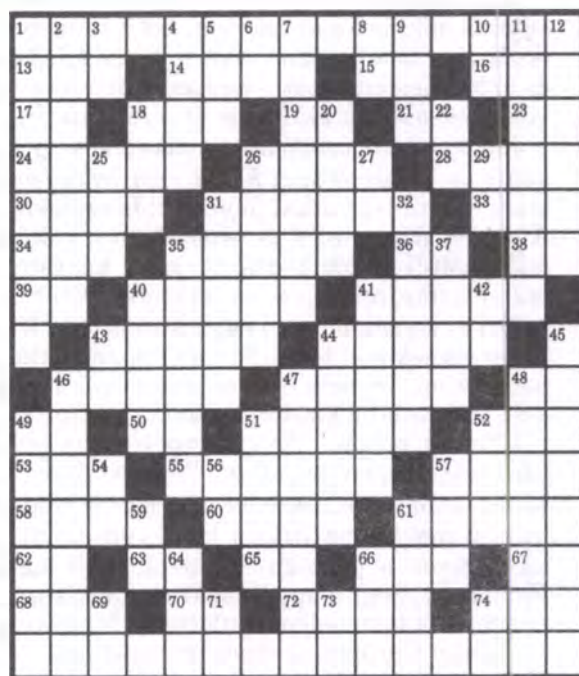
Stolz

VÍZSZINTES

1. Róbert Stolz operettje. 13. Német sörmárka. 14. Rock and ...; zene és tánc. 15. Bodri lakja. 16. Légióegység. 17. Csak félig! 18. Tűlfűszerezett. 19. Római 600. 21. Betilt! 23. Rangjelző szócska. 24. Felvidéki folyó. 26. Testtájjal kapcsolatos. 28. Orosz autómárka. 30. Időmérők javítója. 31. Eredményesen kereső. 33. Fél tucat. 34. Csüng, függ. 35. Levelet postáz. 36. Al ... Meola; gitárfenomen. 38. A tantál vegyjele. 39. Földet forgat. 40. Lekötelezett. 41. Lapszél. 43. Találmányos sci-fi hős! 44. Ébredés. 46. Vuk nagybátyja. 47. Ógörög ősi isten. 48. Tiltószó. 49. Azonosak! 50. Ajándékoz. 51. Szaturál. 52. Véletlenül talál. 53.... Croce; firenzei dóm. 55. A keresett helyre bukkan. 57. Amerikai pénzérme. 58. Magyar megye és folyó. 60. Sept...; kanadai kikötőváros. 61. Jean ...; francia autóversenyző. 62. Messzire. 63. A föld irányába. 65. Portugál és norvég autójelzés. 66. Kisbér melletti település. 67. Vagy, angolul. 68. Magyarországi szerb. 70. Nősténye a kanca. 72. Sportfogadás. 74. Rakás közepe!

FÜGGŐLEGES

1. Porciózás. 2. Csinos, szemrevaló. 3. A rubídium vegyjele. 4. Halogén elem. 5. Az urán, az oxigén és a kén vegyjele. 6. Kiloliter, röviden. 7. Finom sertés-hús. 8. Téli csapadék. 9. Eleonóra beceneve. 10. A kalcium vegyjele. 11. Árut piacra vitető. 12. Isztambul városrésze. 18. Húsevő madár. 20. Afrikai ország. 22. Kétféle! 25. Foggal öröl. 26. ... a Niluson; Agatha Christie krimije. 27. Római 49. 29. Indulatszó. 31. Ingatlantulajdon. 32. Azt a helyet nézni tudja. 35. Lankadó. 37. Psota ...; magyar színésznő. 40. Román kőrtánc. 41. Alkohol gyöke lehet. 42. Néma gésa! 43. Éjfél. 44. Ablakon keresztül titkon az utcára pillant. 45. Noteszbe jegyzés. 46. Újlatin nyelvű nép. 47. Minden januárban. 48. Hamarosan. 49. Robert Stolz operettje. 51. Állunk rajta. 52. Hazugság, angolul. 54. Az alumínium vegyjele. 56. Diribdarab! 57. A deutérium és a lantán vegyjele. 59. Halszelet! 61. Juhhodály. 64. Fogadására. 66. Az asztácium és a fluor vegyjele. 69. Azonos római számok. 71. Ott kezdődik! 73. Forrasztófém. 74. Autonóm terület, röviden.

A Helikon 17. számában megjelent *Keleti közmondás* című rejtvény megfejtése: *A butaság teteje a beképzeltség.*

BOTH LÁSZLÓ

Az oldalt gondozta NAGY MÁRIA

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca.

Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.

Redacția Helikon susține și promovează municipiul la titlul de Capitală culturală europeană. Szerkesztőségünk támogatja a Városi Tanácsot az Európai Kulturális Főváros cím elnyerésében.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN

Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT

Feladós titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:

KIRÁLY LÁSZLÓ

SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:

DEMETER ZSUZSA: kritika

MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társaművészetek

RÁKÓSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes fordítás: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Miskolczi Református Sajtóközpont

A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kviri.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288. Honlap: www.helikon.ro